

JURIIDILINE AJAKIRI

ÕIGUS

TOIMETUS:

J. Lõo, R. Rägo, M. Taevere, O. Tief, J. Uluots.

Sisu:

Õigusteoreetilised mõtted Maaseaduse puhul — K. Gyldenstubbé. — Riigikohtu tegelus. —
 Lisa: 1923 a. Riigikohtu otsused, lhk. 81—112.

Õigusteoreetilised mõtted Maaseaduse puhul.

I.

Maaseadus maksva õiguse süsteemis.

1. *Oigus ei teki mitte ainult riiklistes ühingutes, ka ei kuulu seadusandlus riigi esialgsete funktsioonide hulka; õigusel on riigi suhtes absoluutne tähtsus.*

Õigusteaduse osa, mis „õiguse üldõpetuse“ (общее учение о праве — allgemeine Rechtslehre) ehk „õiguse entsiklopeedia“ nimetust kannab, õpetab meid, et õigus tekib ja areneb mitte ainult riiklise loomuga inimeste ühingutes, vaid paratamatult ka igasugustes teistes inimeste ühingutes, sest ta on inimeste ühingutele omase organiseerimise püüde ja võime abstraktne väljend.

Ka ei kuulu teadlik õiguse loomine ehk seadusandlus mitte riigivõimu esialgsete talituste (funktsioonide) hulka, ehk riik küll õiguse arenemise peala on. Õigus tekib rahva põues teadvuseta signemise teel ka riikides, nende esialgsetes arenemise järkudes, kuna tol ajal riigivõimu peamurena sõjaväe ülemjuhatus ning koh-

tumõistmine esinevad, kuid viimane mitte riigi võimu poolt ülesseatud normide järele, vaid tavalise õiguse põhjal. Nendele seltsis seadusandlus hiljemini, ning ainult osalt, peaaesjalikult rahaasjanduse alal. Seaduste väljaandmise kaudu tõrjuti välja õiguse loomine tavalise õiguse normide tekkimise teel ainult riikide arenemise hilisematel ajajärkudel, kui majanduselu juba niivõrd keeruliseks oli läinud, et tema normeermine tungivalt ühtlustamist nõudis.

Nii näib õigusele teatav prioriteet kuuluvat riigi ja tema teadliku seadusandluse ees. Veel enam, viimasega võrreldes omandab ta, sellest olenemata, absoluutse tähtsuse.

2. *Parallelism õigusliste ja kõlbliste normide vahel; õigus moodustab kõlbluse sundusliku minimumi; viimase normid — õiguse kriteerium.*

Õigusliste normide ese (objekt) on inimeste kohusline ülespidamine ühiskondlisel alal. Kuid inimeste ülespidamine ühiskonnas normeeritakse mitte ainult õiguse, vaid ka kõlbluse (eetika, moraali) poolt.

Kõlbliste ja õigusliste ülespidamise normide vahel on nende ühise eseme tagajärjel kõige lähem ja lahutamatum side. Erinevad nemad teine teisest ainult sanktsioonide suhtes, mis normist kõrvale kaldumisega seotud ja nimelt niiviisi, et kõlblised käsud siduvad on ainult kohustavatele isikutele ühekülgselt ja sisemiselt, kuna õigusliste käskude peale põhjenevad vahekorrad kahekülgsed on ning kohustele nõudmised vastavad, mis riigi orgaanide kaasabil sunniteel võivad teostatud saada.

Nii moodustab õigusline kord kõlbluse käskude minimumi, mis ühiskondlisel alal sunnitäitmisele kuulub. Kõlblised postulaadid aga omavad kriteeriumi õigusliste kohuste ja nõuete jagamiseks ühiskondliste kihtide vahel.

3. Õiguslised ja kõlblised normid on inimeste hingeelust tuletatud; hingeelu ilmuvuste kahekülgsus: I. objektiivne külg: kausaal-neksuse ja seaduspärasuse mõisted; milles need mõisted erinevad motivatsiooni seaduse ja hingeliste ilmuvuste seaduspärasuse mõistetest. II. Subjektiivne külg: motivatsioon-seaduses peituv teleoloogiline moment. Õigluse ülim printsiip ning loodusõigus (jus naturale), kui positiivse teaduse fakt; ideaalid ja kultuur-väärtused; vahe nende ja egoistlike püüete mõju vahel; ideaalide mõjule pääsemise eeltingimised.

Nii hästi kõlblised, kui ka õiguslised ülespidamise normid on inimeste hingeelust tuletatud.

Kõigil hingeelust tuletatud ilmuvustel on see ühine omadus, et nemad võivad uurimise esemeks olla kahest erinevast seisukohast ja nimelt: 1) objektiivse sündimise seisukohast ja 2) selle isikute grupi, mille kollektiivse hinge ilmuvustena nemad avalduvad, subjektiivse üleelamise seisukohast.

I. Esimesest seisukohast vaadeldes, äratab tähelepanu kõigepealt see vahe, mis avaldub kummagi ilmuvuse liigi

suhtes kausaal-neksuse ja seadusepärasuse mõistes.

Mehaaniliste tegurite (causae efficientes) tagajärjed sünnivad niisuguste looduse ligikonna (milieu) üldiste, alaliste ja muutmata tingimuste saatel, mis lubavad küsimuses olevate ilmuvuste omavahelisi vahekordi uurides, mainitud üldkaastingimusi tähelepanemata jätta.

Peale seda lubavad mehaaniliste ilmuvuste suhtes tarvitatavad uurimise meetodid ilmuvuste kogusid liigitada üksikuteks osadeks ning nende osade vahekordi üksikult jälgida kaalu ja mõõdupuuga. Tänu tähendatud meetodide täpsusele mõistetakse eluta looduse ilmuvuste seadusepärasuse all niisugust ilmuvuste vahekorda, mis ikka ja paratamatult kordub.

Hoopis teisiti kujuneb seisukord hingeliste ja hingeelust tulevate ilmuvuste suhtes.

Psühholoogilised ja sotsioloogilised ilmuvused näivad kaastingitud olevat peale mehaaniliste üldtingimuste ka veel niisugustest selles organiseeritud ligikonnas, milles nad tekivad (isiku individuaalne hing, kogukonna kollektiivne hing) peituvate olude kaudu, millest neid eraldada ja mida ignoreerida ei saa, kuna nad kord-korralt tuntavalt erinevad.

Sellepärast piirdub teadus kõnes oleva liigi ilmuvuste suhtes nõnda nimetatud empiiriliste seaduste kindlaks tegemisega, mis väljendab ainult teatavate ilmuvuste vahel oleva kordumise kalduvust (tendentsi), mitte aga nende kordumise paratamatust (необходимость).

Peale selle on sotsioloogiliste ilmuvuste suuremale osale individuaalne ja juba sellepärast kordumata iseloom omane. Riiki koondatud rahvas, näiteks, jaguneb oma koosseisu poolest gruppidesse, millest igaüks esineb oma liikmete ühiste ja teistest gruppidest erinevate huvide kandjana. Nende gruppide jõudude vahekord määrab kindlaks võistlevate huvide

kättesaadava tasakaalu ja sellest oleneva riigi õiguslike struktuuri, mis kehastab oludele vastavalt võimalikku riikliste üldhuvide ühtlustamist. Tähendatud arenemise protsess (evolutsioon) on teda tingivate olude mitmekesiduse sunnil individuaalne ja kordumata. Tema jälgimine moodustab ajaloo teaduse eseme. Jälgimise töö on sihitud mitte ilmuvuste mehaanilise kausaliteedi ehk korduvuse kindlakstegemise, vaid kordumata ilmuvuste geneetilise sideme selgitamise ja neist andmetest tuletatava edaspidise arenemise kalduvuse kindlaks määramise peale.

II. Ülaltoodud käib sündimise protsessi objektiivse, välise ilme kohta. Kuid sellel protsessil, kuna ta hingelise elu ilmuvustesse puutub, on, nagu juba öeldud, ka subjektiivne, sisemine külg. Sellest küljest avaldub objektiivne kausaliteedi seadus, kui inimeste tahte subjektiivne motivatsiooni seadus. Motivatsiooni ise loomustab subjektiivse teadvuse ettekujutus: 1) eesmärgi üle, mida tahetakse kätte saada ja 2) valiku vabaduse üle mitme eesmärgi vahel.

Mis viimasesse asjaolusse puutub, siis on selge, et ei kõlblisi, ega ka õiguslike norme ei võiks ülepea olemas olla, kui inimestele teatavat subjektiivset tahtevabadust ei kuuluks. Ilma valiku võimaluseta pole ülespidamise reeglid üldse mitte mõeldavad. Sellega muidugi ei öelda, et psühholoogilised ja sotsioloogilised ilmuvused kausaal-neksuse seaduse alla painutatud ei ole. Motivatsiooni-seadus, mis hingeelu ilmuvuste üle valitseb, on üks kausaal-seaduse väljenditest ja tähendab, et inimeste tahe on kaastingitud vaimlise üleelamise olemuse läbi.

Kus aga valiku võimalus on, seal peab ka kriteeriumi leidmise võimalus olema, mille abil valiku eset hinnata võiks. Nii-sugune kriteerium õiguslike normide hindamiseks on, nagu meie nägime, kõlbluse käsud, mille eesotsas õigluse nõue seisab. Õigluse aade on ka nõndanimetatud

loodusõigluse ülim printsiip. Loodusõigluse (Naturrecht, естественное право) nimetusega tähendatakse niisugust mõttelist õigusesüsteemi, mille kõik üksikud normid vastoluta õigluse põhimõttest tuletatud on. Loodusõigluse mõiste elavus rahvaste seas on ajalooline fakt, mida positiivne teadus arvesse võtma peab. Selle mõttelise õigluse süsteemi sisu on muutlik, olles tingitud koha ja asjaoludega, nagu ka positiivse õigluse sisu, kuid kõlbab siiski kriteeriumina viimase normide hindamiseks, kuna ta kõigist kõrvalistest kaalutlemistest vaba on, mis positiivse õigluse mõistuslike järeldusi õigluse põhimõttest tumestavad ning tuntavalt tema normide peale mõjuvad.

Juba August Comte näitas olulise ja spetsiifilise kogukondlike ilmuvuste tundemärgina selle asjaolu peale, et eelkäivate põlvete mõju järeltulevate põlvete peale alatasa kasvab ja tugeveneb. Bioloogilisel alal väljendub see mõju füüsilises pärvuses, sotsioloogilisel alal — nende kultuur-väärtuste edasiandmises, mis eelkäivad põlvete loonud majanduslike, vaimlike ja kõlbliste loomingute näol. Kultuuriliste väärtuste loomise kaudu suurendab inimkond oma mõju looduse peale, kasvatab oma jõudu, toodab midagi niisugust, mida enne ei olnud, niisugust, mis jõuab üle kõikide endiste püüete. Kultuurväärtuste loomise juures toodud saavutus on suurem, kui selle tootmise peale kulutatud töövaev. Kultuurilise arenemise ajaloos ei ole maksev mehaanilise kausaliteedi kohta käiv printsiip, mille järele põhjus võrdub tagajärjele (causa aequat effectum). Sotsioloogilistes ilmuvustes üleldab tagajärg põhjuse (effectus exsuperat causam).

Et ideaalid mõjuvad oleksid, on vaja, et nad seisukasse assotsiatsiooni astuksid inimeste tundmustega (emotsioonidega). Abstraktne mõte, mis jõuetu tundmuste liikumist välja kutsuma, on tegevusetu. Assotsiatsioon abstrakse mõtte ja tundmuste vahel on seda tugevam ja seisukam,

mida enam ta praktiliste üleelamiste tõttu inimeste loomusesse juurdunud, nende teiseks iseloomuks muutunud. Sellepärast on kõige mõjuvamad muudugi need abstraktsed ettekujutused, mis ühte — või teistviisi inimeste elutähtsate tarvidustega seotud, nagu enese- ja perekonna ülespidamise püüdega, sugutungiga, rahvustundega j. n. e. Nagu teada, suudavad sarnased mõtted kirgedele marusid välja kutsuda. Nendega võrreldes, kahvatab kõrgemate kõlbliste abstraksioonide mõjuvus. Kuna abstraktsete mõtete liitumine tundmustega praktilise elu alal mitte ruttu sündida ei või, on selge, et nende tugevenemine võitluses inimeste kirgedega nõuab pikka ja rasket kultuuri arenemise teed. Kuid siiski on neil üks eelis egoistlike püüete ees. Viimased jaotavad inimesi võistlevatesse gruppidesse ning paraliseerivad see läbi oma mõju vastastikku, kuna esimesed ühendavad põhimõteteliktult kõiki inimesi ühisteks tegudeks.

Ideaalide mõju inimkonna ajaloo on väga reaalne asi ja võib olla isegi üks selle ajaloo võimulistest teguritest. Mitte ilmpõhjuseta nimetavad prantslased juhtivaid aateid: „idées — force“. Ühes oma kuulsa töö „The french revolution“ viimastes peatükkides, milles ta selle revolutsiooni saavutusi arutab, küsib Thomas Carlyle retooriliselt: „kas olete hästi järele mõtelnud, kuivõrd mõjuvamad kõikidest suurtükivägedest maailmas on inimeste mõte ja kuidas ta, olgu see 50, olgu isegi 2000 aastat peale oma surma ja martüriumi, võib parlamendi otsusi heaks kiita või tühistada, mägesid ümber paigutada ja maailma uuesti kujundada kui pehmet savi?“

4. *Kultuurväärtuste tähtsus riiklise seadusandluse suhtes ja riigivõimu suveräniteedi mõiste; kõlblised normid ja seadusandlus; maksva õiguse süsteemi põhimõtted ja seadusandlus; õiguse poliitika; eksituste võimalus; nende tagajärjed.*

Kõlblised ja intellektuaalsed kultuurväärtused, idées-force, ideaalid, moodustavad teenäitajaid, mille järele õiguse arenemist peab juhutama riikliste seadustandvate organide poolt. Pärast vale on riiklisest suveräniteedist niiviisi aru saada, nagu kuulaks riigi võimule seaduseandmise alal täielik absolutism. Eelpool oli juba tähendatud, et just vastupidi absoluutne tähtsus, võrreldes riigiga, kuulub kõlbluse ja õiguse normidele. Suveräniteet tähendab riigivõimu tuletamatust, rippumatust ja ülemsust (независимость) kõikide teiste organiseeritud võimude suhtes inimeste ühingutes, kuid koguni mitte põhimõttelist sidumata olemist kõlbluse ja õiguse normidega. Nii mõistis seda suveräniteedi teooria looja Bodin ise. Nii saadi temast aru ka ajalooliselt. Mitte ükski riik ei näinud vastolu oma suveräniteedile teatavate vormide ja põhimõtete enesele sunduslikuks tunnistamises oma seadusandluse tegevuse juures.

Iseenesest mõistetakse, mis mõttes räägitakse kõlbliste normide sunduslikkusest uute seaduste sisu kindlaks määramisel, sest kõlbluse normid ei olene õiguslistest, vaid ümberpöörduvalt. Selgust aga nõuab küsimus, mis tähendab maksva õiguse põhimõtete sunduslikkus seadusandjale, kuna seadusandluse töö seisab just uue õiguse maksma panemises.

Iga maksev õiguse süsteem moodustab ühe terviku, mille üksikud osad mõeldakse kokkukõlastatutena kõigile ühise oleva peaesmärgiga, mis inimeste vahelkordade korraldamises seisab sama õiguse süsteemis vastavalt omaks võetud põhimõtetele. Seepärast mõeldakse iga õiguse süsteem ilma vastoluta olevat. Analüütilise meetodi abil võidakse igas süsteemis sisalduvaid keerulisi suhteid liigitada neid moodustavatesse kõige lihtsamatesse suhetesse. Viimased ühendatakse uuesti plaanikindlalt kombinatsioonidesse, rippumisi neile ühise oleva eesmärgi ühtlusest. Lihtsuhete kogu, mis

ühete kuuluvad ühise eesmärgi tõttu, nimetatakse juriidiliseks instituudiks. Ihering võrdleb juriidilisi instituute elunditega, soovides alla kriipsutada, et tegelik elu neid sihile vastavalt ühte sünnitanud, võimaldades neile ühiselt teenida selle terviku tarveid, mille osadeks nad on.

Õigusteadus käsitleb õiguslisi ilmutusi kolmest seisukohast: ajaloolisest, dogmaatilisest ja poliitilisest. Õigusepoliitika ülesandeks on maksva õiguse kriitiline hindamine, ning ühenduses sellega õiguse edasiarenemise teede leidmine ja näitamine. Ta ei moodusta enesest mitte midagi muud, kui inimeste teadliku loomisetöö sissetoomist looduseaduspärase õiguse arenemise protsessi. Sarnane töö peab kõigepealt tugenema õiguse looduseaduspärase arenemise protsessi teadmise peal, mis ammutatakse historiograafiast. Viimane analüüsib olemasolevate vahekorrate tekkimisel tegutsenud asjaolusid, seab üles oleviku diagnoosi ning tulevase arenemise kalduvuse joone, mille andmete valgustusel ongi ainult võimalik teadlik seaduste soetamine. Historiograafia poolt õiguse poliitikale pakutavad andmed selgitavad nende nõuete tekkimist, mis kihutavad teatavate olemasolevate õigusliste normide ära kaotamisele ja nende asemel uute loomisele, ning annavad üldse näpunäiteid, kuidaviisi õiguse loomist kokkukõlastada muutlikkuse ja suhtelikkusega, mis alati avaldub lõpmata evolutsiooni protsessis.

Kui nüüd väidatakse, et seadusandlus seotud on maksva õiguse põhimõtetega, siis tähendab see, et seadusandlus uute seaduste väljaandmise juures ei tohi vastolusse sattuda süsteemi üksikute instituutide aluseks pandud peaeesmärkidega, või olgu siis, et tahetakse tervet süsteemi muuta uutele põhimõtetele vastavalt, sest iga uuesti maksmapandud põhimõttele on omane ümberkujundavalt mõjuda temaga vastolus olevate endiste põhimõtete peale ühelt poolt sellepärast, et süsteem ühe orgaanilise terviku moodustab ja teiselt

poolt, et võistlemata printsüüpide juures ülekaal kuulub uutele, kui rahva viimastest püüetest esile tõusnutele ja seega kõige elulisematele.

Meie nägime juba, et riigivõim suure rääne on ses mõttes, et ta ühegi teise ilmaliku võimu alla painutatud ei ole. Sellepärast ei ole ka võimalus kõrvaldatud, et riigi seadusandlik võim teatava vahekorrate normeerimisel, valesi aru saades omast ülesandest, vastolusse sattub maksva õigusesüsteemi aluseks pandud printsüüpidega. Kuid see ei tähenda mitte, et riigivõim võiks niivõisi talitada, ilma et see riigile kahju ei tooks. Kõlblised ja õiguslised põhimõtted, ajaloo põuest esile tõusnud kultuurväärtused, on hingeliste looduseaduste väljendid. Hingeliste looduseaduste tundmine on inimsoole, nagu meie nägime, kätte saadav küll ainult nõndanimetatud empiiriliste seaduste näol, mis muud ei näita, kui ilmutuste teatavale arenemise ajajärgule vastavat edaspidise arenemise käigu kalduvust. Kuid siiski peituvad, kui see nii on, ilmutuste seaduspärase arenemise kalduvuses looduse jõud, mille õigest teest kõrvale juhtimine varem või hiljem, kuid paratamatult organismi talitushäireid (rikkeid) ja isegi terve organismi põdemist välja kutsub, mille raskus ja ulatus rikutud funktsiooni tähtsusest oleneb. Sellest pakub kohutavat pilti praeguse Venemaa kogukonna kõlblise ja õiguslise tasapinna põhjata langemine. Vene kommunistiline revolutsioon kvalifitseeriti õieti — organiseeritud kuriteona. Kui aga terve rahvas omas enamuses ennast kuriteo saavutustega rahuldab — siis põeb ta rasket vaimuhaigust, mis teaduses inglise sõnadega „moral insanity“ tähendatakse.

5. *Orgaanilise terviku ühe osa funktsioonidest võib õieti aru saada ainult silmas pidades terviku ülesehitust ja tema üksikute osade vahel olevaid sidemeid; 10. X. 19 Maa-seadus loob jus concretumi; oma eesmärgi*

järelle kvalifitseeritakse ta avalikõigusena; see eesmärk seisab selles, et ühiskondliste kihtide jõudude vahkordi organiseerida vastavalt Eesti Vabariigi tekkimise tagajärjel muudetud sihtidele; Maaseaduse poolelikkus; tema lõpuleviimine võib sündida riigi huvidele vastavalt ainult kokkukõlas maksva õiguse põhimõtetega; ajaloolise heakstegemise mõiste.

Ülaltoodud väited ei pretendeeri mitte algupärase uurimisetöö tähtsuse peale. Vastupidi, nad sisaldavad kõige igapäevasemaid aabitsatõdesid, mida leida võib igas vastavas õperaamatus. Siin on nad kokku võetud sellepärast, et nende ridade ülesanne on selgitada 10. oktoobri 1919. a. Maaseaduse seisukohta maksva õiguse süsteemis ning mõne tema eraõigusse puutuva normi vahkorda vastava maksva eraõiguse normiga. Orgaanilise terviku ühe osa funktsioonist võib õieti aru saada ainult silmas pidades terviku üleschitust ja tema üksikute osade vahel olevaid sidemeid.

Oma sisu poolest loob 10. oktoobri 1919. a. Maaseadus nõndanimetatud individuaalse õiguse (jus concretum). Teadupärast tehakse vahet jus concretum'i, jus singulare ning jus abstractum'i vahel. Viimane tähendab niisugust õiguse normi, millega kõik võimalikud, korduvad vahkorrad korraldatakse, mis teatavatele tundemärkidele vastavad; jus singulare all mõistetakse samasuguseid norme, mille maksvus aga piiratakse teatava liigi isikute, asjade või suhetega; jus concretum normeerib ühekordselt üksikuid vahkordi, mis teatavatele tundemärkidele vastavad. Et Maaseadus individuaalset õigust moodustab, väljendab ka herra J. Jans oma referaadis III, õigusteallaste päeval (Õigus 1924. a. nr. 4) tähendusega selle peale, et maareformi määrused on ülemineku aja normid, selle sõna otsekoheses mõttes maa võõrandamise ja võõrandatud maa jagamise seadus, kuna maa tarvitamise seadus veel peab tulema. Selles viimases

suhtes annab Maaseadus tõesti ainult mõnda üksikut vihjet.

Mainitud õigusteallaste päeval esinenud referent eksib aga, kui arvab, et Maaseadus oleks kuigi suurel määral muutvalt meie eraõiguse normide peale mõjunud. 10. oktoobri 1919. a. Maaseaduse tähtsus seisab majanduslises ja poliitilises alal. Õiguslises seisukohast on selle seaduse tagajärjel õieti ära kaotatud ainult rüütlimõisa õigusline mõiste. Kuid tähendatud mõiste ei annud iialgi ainet õiguslises instituudi loomiseks eelpool kirjeldatud mõttes. Rüütlimõisad esinevad meie eraõiguses ainult kui kvalifitseeritud õiguseobjektid. Suurmaa pidamisega ei olnud nad koguni mitte indentlised. Peale rüütlimõisade ärakaotamist jäivad järele eraõiguse süsteemis suurmaapidamise objektina „Landgüter'ide“ mõiste alla, selle sõna laiemas mõttes, käivad mõisamaa osad, millel rüütlimõisade kvaliteeti ei olnud (prof. Erdmanni süsteem, köide I, lk. 169). Sellepärast on ka nüüd veel nende kohta B. E. S. §§4089—4102 maksvad, mis normeerivad maakohtade välja-rentimisest tekkivaid vahkordi.

Maaseaduse eesmärk on ära tähendatud §§ 1—15 ja seisab riiklises maatastavara loomises selles, et maal väikemaapidamistena välja jagada selle otsekohesetele harijatele.

See eesmärk kvalifitseerib Maaseadust avalikõiguslises normina (jus publicum).

Tundemärkide kindlakstegemine, mis iseloomustaksid vahet avalikõigusliste ja eraõigusliste normide vahel, on kuni viimase ajani teadusmeeste hulgas kontroverse tekitanud. Meie praeguseks otstarbeks jätkub peatada vaate juures, et avalikõiguslisteks tunnistatakse kõik need juriidilised suhted, mille ühe subjektina ilmub riik, kui sundvõimu esitaja, mitte aga kui riigivaranduse omanik. See on just Eesti riigi seisukoht mõisate võõrandamise juures.

Nii ei ilmu Maaseaduse 28 paragrahvi mitte eraõiguslises normina selle sõna ha-

rilikus mõttes, vaid nad moodustavad seaduseandja poolt käsile võetud avalikõiguslise iseloomuga abinõu poliitilisel ja majanduslisel alal. Ilmasõja pöörises ja keerus olid hävinenud nüüdse Eesti Vabariigi territooriumi peal asuva rahvaste poliitilise organisatsiooni välised Vene riigi võimu toed, kuna aga moraalsed toed endistel valitsenud kihtidel rahva seas puudusid. Vene riigi võimu varemete peal esile tõusnud Eesti Vabariik seisib ülesande ees organiseerida ühiskondliste kihtide jõudude õiguslisi vahekordi riigi uutele otstarvetele ja eesmärkidele vastavalt. Selleks tarvitati ettevalmistussamuna 10. oktoobri 1919. a. seadusandlikku akti, mis 1924. a. õiguateadlaste päeval vägivaldseks nimetati. Kuid siiski ei ulatanud ta vähemalt oma välimuse poolest B. E. S. ettenähtud õigusliste transaktsioonide liikide hulgast välja. Maaseaduse §§ 1—14 moodustavad ekspropriatsiooniseaduse B. E. S. § 868. mõttes. Seni ajani aga on Maaseadus lõpule viimata (§ 10). Sellel puhul tunnistati sama õigusteadlaste päeva poolt vastuvõetud resolutsiooniga tarvilikuks, et Eesti õigusteadlaste organisatsioonid omale ülesandeks teeksid maareformiga ühenduses olevate rahvusvahelise ulatusega juriidiliste probleemide lahendamise Eesti Vabariigi huvides. Arvan, et eelpool ettetoodud kaalutlemised ei jäta kahtlust selle kohta, et riigi huvides on ainult niisugune kõnesolevate probleemide lahendamine, mis meie maksuva õiguse põhimõtetega mitte vastolus ei ole.

Õigusteadlaste päeval näidati ebaõnnestanud viisil, nagu võiks ja peaks kogu maa võõrandamise küsimust arutama ajaloolise heakstegemise seisukohast. Õige on, et käesoleval juhtumisel tõesti puuduvad täpselt kõik tingimused juriidilise süü ja heakstegemise vahekorra rääkimiseks. Kuid ka ajaloolise heakstegemise mõte ei aita Lahkumine juriidilise ja ajaloolise heakstegemise mõiste vahel

seisab selles, et seal otsustab õigustatud kohus süü üle rippumisi olenevalt vaimlisest sidemest teatava teo ja selle kordasaatja tahte vahel, kuna siin ei ole otsustamiseks kellegile iseäralist õigust antud, vaid iga ajalooürija uurib iseseisvalt sidet, mis arvatakse olevat teatavate ajalooliste sündmuste ja nendele järgnevate õiguslike korra põrutuste vahel. Kui viimased leitakse kausaal-ühenduses olevat esimestega, arvatakse nemad süüks nende kordasaatjatele ning revolutsioonilised muudatused tunnustatakse heakstegemiseks. Süü ja heakstegemise mõistet tarvitatakse siin metafooriliselt. Süü väljendub teatavate põlvede poolt tulevate sündmuste arenemist valesi arusaamises ja selle tõttu oma tegudega evolutsiooni seaduse vastu eksimises, heakstegemine puutub järeltulejate põlvesse, mille peale langevad nende eelkäijate eksituste loodusseaduspärased kahjutoovad tagajärjed. Vahekorra raskuse punkt seisab teatavate muutuste paratamata, loodusseaduspärases tingitud olemises nende läbi tabatud põlvele eelkäinud põlvede tegudega. Ajaloofoorumi ees on tänased kohtumõistjad — homsed kohtualused. Mõõduandev kohtumõistmisel on seadus, millele Kromwell ajaloolise nimetuse andis: „the law of necessity“. Õigustada kavatsetava seadusandlike akti vastuvõtmist, mis maksva õiguse vastu käib, ajaloolise heakstegemise mõttega, on sellepärast lihtsalt loogiline „petitio principii“. Ajaloolise teo heakstegev iseloom oleneb täitsa tema mõõdapääsmatusest, eelkäinud sündmuste tagajärjena, kusjuures antud momendil ajaloo näitelava peal ülesastuvad figurandid kas või saatuse pimedateks tööriistadeks mõeldakse. Inimesi vabastab moraalsest vastutusest oma tegude eest ainult niisuguste sündmuste kokkujuhtumine, mis talitamisvabaduse hävitavad ning tahte oma alla suruvad. Volentem ducunt fata, nolentem trahunt. Õiguse rikkumine väljaspool seda tingimust jääb õiguse rikkumiseks.

II.

Maaseadus tsiviilkohtu tegeluses.

6. *Küsimuse põhimõtteline tähtsus, mis-sugusele riigi organidest kuulub vaieluste lahendamine, mis tekivad Maaseaduse teostamise juures; oluline vahe kohtu- ja administratiiv-võimu ülesande vahel; sellest vahest tingitua kohtuniku ja administratiiv-ametniku professionaalse vaimulaadi mismekesidus; kartus, et mainitud vaieluste lahendamise harilikude kohtute kätte usaldamine võiks enese tagajärjel tuua eraisikute õiguskaitses ülekaalu riigi teiste käegakatsutavamate huvide üle; iseäraliste administratiiv-kohtute loomine selle kartuse tagajärjel Euroopa kontinentaalriikides.*

Eelpool oli juba öeldud, et Maaseadus sisaldab avalikku õigust. Riigi avalikõiguslised ülesanded teostatakse administratiiv-organide kaudu. See juures võivad muidugi vaielused tekkida täidesaatvate organide ja eraisikute vahel, kes esimeste poolt leiavad oma õigused rikutud olevat. Küsimusel, missuguste riigiasutuste peale tuleb nende vaieluste lahendamine panna, on põhimõtteline tähtsus. Kohtu- ja administratiiv-võimude ülesannete vahel on oluline vahe, mis ei jäta oma pitsert vajutamast kummagi võimu organide peale. Kohtumõistmise alal üldse ja eriti tsiviil-asjades astub võim üles vahetalitajana kodanikkude vahel nende vastastikkude huvide kokkupõrkamistel. Kohtuvõimu organide ülesanne on õiguse ülesleidmine ja jaluleseadmine isikute vahel, kes sellekohase palvega tema poole pööravad. Sellele vastavalt on tema tegevuse üle valitsev põhimõte — seadusepärusus. Riigivõimu organid valitsemise alal ei etenda vahetalitajate osa, vaid astuvad välja aktiivsete teguritena, Võimukandjate otsekohene ja puht aktiivne tegevus lubab normeerimist ja reglementeerimist ainult äärmiselt vähesel määral. Valitsuse ülesanded ja nende täitmise abinõud määratakse küll seaduses kindlaks ja sellepärast

nimetati administratiiv-võimu orgaane täidesaatvateks, eeldades, et administratiivne akt (acte administratif, Verwaltungsakt) seisab seaduse täitmises. Kuid tegelikult kujuneb asi veidi teisiti. Oma loogilise struktuuri järele jaguneb juriidiline norm kahte ossa, millest ühte nimetatakse — hüpoteesiks, teist — dispositiooniks. Esimene määrab kindlaks tingimused, mille juures kahe isiku vahel tekib juriidiline vahekord, teine — jaotab kohused ja õigused selle vahekorra subjektide vahel. Piirsuse määr, millega seaduse paragrahvides vormuleeritakse õigusliste hüpoteeside ja dispositioonide sisu, on väga mitmekesine. Sellest seisukohast tehtakse vahet tingimata-piirsate, eba-piirsate ja suhteliselt- (relatiivselt) piirsate hüpoteeside ja dispositioonide vahel. Valitsus-aparaadil on tegemist äärmiselt keeruliste elunähtustega, mida otstarbekohasuse seisukohast vaadates, momendi nõuetele vastavalt peab juhtima. Sellepärast tuleb riiklisele organile valitsemise alal mõõdapääsematalt märksa suuremat vabadust anda talitada igal antud korral olude järele võimalikult otstarbekohasemalt. Niiviisi avalduvad administratiivsed seadused peaaesjalikult ebapiirsatena ja suhteliselt-piirsatena niihästi hüpoteesi, kui ka dispositiooni suhtes, ning varustavad enam-vähem laia diskretsioonilise võimuga. Selle tõttu ei või administratiivne akt enamasti mitte ainult lihtseaduse täitmine olla, vaid ta on vaba otstarbekohase tegevuse akt seaduses ettenähtud piirides ja selles kindlaksmääratud eesmärgi kohaselt. Administratiiv-akti seaduspärusus tähendab sellele vastavalt ainult seda, et valitsusorgan on selles aktis temale seaduses vaba tegutsemiseks kindlaksmääratud piiridest kinni pidanud ning akti kokku kõlastanud seaduses ettenähtud valitsemise eesmärgiga. Kui kohtuniku tegevuse keskkoahas seaduspärasuse printsiip seisab, siis seisab administraatori tegevuse samas kohas otstarbekohasuse printsiip.

Kirjeldatud professionaalse töötegemise viisi vahe on ajalooliselt välja kujutanud administraatoride ja kohtunikkude juures, kummagi klassi juures eriti, iseäralise vaimulaadi.

Administraatori iseloomustab aktiivne vaimulaad, mis on sihitud selle peale, et teostada võimalikult laiemal mõõdul ametkonna peal lasuvaid ülesandeid ning saavutada võimalikult suuremaid tagajärgi, tegutsedes seejuures kõrgemates teenistuse redeli astmetes oma äranägemise ja heaksarvamise järele, alamates — kalduvusega, omi talitusi ühte sobitada igakordse ülemuse silmapilkliste vaadetega. Tähendatud õhkkond loob meeoleu, mida Dostojevsky tabavalt „административный восторг“ nimetanud on ning mille juhtiv motiiv: otstarb pühendab abinõu, ja mis kergesti degenereerub omavoli tarvitamiseks.

Kohtunikku iseloomustab kontemplaatiivne vaimulaad. Tema tegevus ei loo uusi ainelisi väärtusi, vaid seisab puht mõttelises protsessis, mis on sihitud õiguse ülesleidmise peale vaieldavates vahekordades. See kõikidest teistest praktilistest püüetest äralahutatud abstraktne eesmärk on kokkuvõetult väljendatud sõnas: „fiat justitia, perat mundus“. Tähendatud sõna ei sisalda etteheidet. Ta on ainult selle mõtte hüperboolne väljend, et kohtu ülesanne piirdub seaduse õiges kohaldamises, lahutatud olles kõikidest teistest sihtidest, kuna maailma hea käekäigu eest vastutus langeb juba seaduseandja ehk õiguse looja peale. Aforism on õige selles mõttes, et kohtuliku tegevuse alal ei ole suuremat pahet, kui kohtu sihilikkus. Alles hiljuti kirjutas üks silmapaistvamatest endistest Vene kohtutegelastest S. W. Zawadsky, puudutades nüüdseid Vene Sowjetide kohtuid, et palju väljakannatavam kui kohtu sihilikkus, on neis kohtutes valitsev alkämaksu võtmine, sest selle pahe juures võib siiski, teatavatel tingimustel, oma õi-

gust maksma panna, kuna kohtu sihilikkuse juures isegi see välja-pääsetee sulunud on. (Рулъ. 12. dets. 22. Nr. 620).

Kõik teda ümbritsev õhkkond sisendab kohtunikule objektiviteeti. Kohtusaalis valitseb pühalikkus. Kohtunik on rietatud peaaegu ühteviisi preestriga*), kes ongi teatavates suhetes tema ametivend, pühendades oma elu üliilmalisele õigusele, kuna kohtunik teenib ilmalist õiglust. Äärmiselt arenenud kohtuniku professionaalse iseloomu omadused viivad välja paendumatusesse ja kangekaelsusse.

Tähendatud vastolu valitsemise ja kohtuvõimude talitusviiside vahel on ajalooliselt enese tagajärjel toonud nähtusi, et kõik Euroopa kontinendi peal olevad riigid on loonud vaieldavate vahekordade lahendamiseks, mis tekivad valitsuse organide korralduste puhul nende ja kodanikkude vahel, iseäralised kohtuasutused, mitmesugustel alustel, mis erinevad üldkohtuasutustest oma koosseisu ja asjaajamise korra poolest. Ainult Inglismaal alluvad administratiiv-kohtu asjad harilikkudele kohtutele. Ehk administratiivkohtute lahutamine harilikkudest kohtuasutustest küll õigustatud on nende eriteadmistega, mis administratiivasjad kohtunikult nõuavad, siiski ei ole kahtlust, et ajalooliselt nende kohtute lahutamine on tingitud olnud kartusest, et administratiivkohtu asjade harilikkude kohtute kätte usaldamine võiks enese tagajärjel tuua eraisikute õigusekaitse ülekaalu kohtu vaekausside peal riigi teiste käegakatsutavamate huvide üle. Vaja on aastasadadid kestnud õiguslist kultuuri selleks, et ka valitsemise alal enam hinnata seaduse ja õigusepärasust kui viimase kulul min-

*) Sel puhul olgu lubatud kahetsust väljendada, et meie juures ikka veel viivitatakse kohtunikkude ametiriide vormi sisseseadmisega ja just sel kujul, nagu see ette pandi omal ajal kohtute esimeeste koosolekul, s, o, talaaride näol.

gisuguste otsekoheste püüete kättesaamist.

Meie maksev õigus on Vene seadusandlusega pärinud ka üld- ja administratiivkohtute jaotuse. See asjaolu teeb meile kohuseks veel kord tagasi pöörata tunnuste selgitamisele, mis kindlaks määravad asjade alluvust kohtute kummagi liigile, sest nende ridade ülesanne on selgitada ainult mõnd neist Maaseadusest tekkivat küsimust, mis üldkohtutesse puutub.

7. Ts. kp. s. § 1—2 tekkivad kahtlused; nende mittepõhimõttelikkus I) § 1 märkus 1 eraldab üldkohtu alluvusest — üldreeglina — tüliasjad, mis administratiiv-võimu organide poolt oma avalikõigusliste ülesannete teostamise puhul tekivad; avalikõiguslise vahekorra tunnus; asjade liigid, mis selle tõttu üldkohtutele ei allu. II) § 1 ettenähtud eraõiguse üle käiva vaieluse tunnus; Maaseadusega ühenduses olevad tüliasjad, mis § 1 jõul üldkohtutele alluvad: eraõiguslise tiitli peal põhjenevad vaielused. III) § 2 all mõistetavate tüliasjade mõiste, mis üldkohtutele alluvad, ehk nad küll eraõiguste kohta käivad, mis administratiiv-võimu organide korraldustega rikutud, niisugustena mõeldakse juhtumised, kus tähendatud organid oma võimupiirkonnast üle astuvad, ehk seaduse selge mõtte vastu talitavad.

Meie Ts. kp. s. § 1 määrab, et kohtu asutustele kuulub igasuguse vaieluse lahendamine eraõiguse üle. Selle paragrahvi märkus 1 õiendab, et niisugused administratiiv asutuste ehk ametnikkude nõuded, millele seadus omistab vastuvaidlemata iseloomu, mis ei luba vastuväiteid nõudmise teel, alluvad administratiiv-asutustele, mitte aga 1864 a. kohtuseaduse alusel tegutsevate kohtuasutustele. Sama seadustiku § 2 järele võivad eraisikud ehk ühisused, kelle õigused administratiiv-asutuse ehk ametniku korralduse läbi rikutud on, pöörata kohtusse

nõudmisega nende õiguste jalule seadmise pärast.

Need seadusemäärused ei ole mitte küllalt selgelt ja täpselt redigeeritud ning tekitavad selle tõttu rea küsimusi. Kindlasti järgneb nendest ainult see, et teatava tüliasjade kategooria otsustamine on kohtu alluvusest välja võetud. Edasi aga eeldavad need määrused, et eraõiguste ja avalikkude õiguste vahel, mis ei luba vastuvaielust nõudmise teel, oleks kindel piirjoon, kuna ei seadus, ega ka teadus niisugust joont tõmmata ei suutnud, mille peale kohtuseaduse kokkuseadjad omas seletuskirjas ise näitavad, jättes omakord küsimust ilma vastuseta. Teiselt poolt, andes vaieluste lahendamist, mis avalikõigusliste ülesannete teostamisest tekkivad, administratiiv-võimu organide kätte, lubavad need määrused siiski ometi eraisikutele, kelle õigused rikutud on administratiiv-võimu agendi korraldusega, pöörata kohtusse nõudmisega õiguse jaluleseadmise üle. Lahtiseks jääb küsimus missugustel tingimustel võib administratiiv-võimu organide poolt eraisikute rikutud õiguste jaluleseadmine kohtu teel nõutud saada?

Ülaltoodust selgub, et Ts. kp. s. §§-dest 1—2 tekkivad kahtlused ei puutu mitte administratiiv- ja kohtuasjade alluvuse kindlaksmääramise põhimõtetesse, vaid puutuvad üksikute asjade liikide alluvuse täpsete lahutamistunnuste kindlaks tegemisesse. Tähendatud puudulikkust ei saa kohtuseaduse kokkuseadjatele süüks panna, sest ta on tingitud sellega, et normeeritavad nähtused kuuluvad õiguse piiräärsetele valdadele, missugust liiki nähtused tegelikus elus enese vahel organilises ühenduses olles, iga teaduse alal kokkusulamise kalduvust üles näitavaid, ning ainult skemaatilist lahutamist lubavad. Nii ütleb Dr. Richard Schmidt omas „Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts“, lhk. 183: „paljudel juhtumistel aga annab vaieldava õiguslise vahe-

korra analüüs, mis tema avalikõiguslise või eraõiguslise iseloomu selgitamiseks tehtakse, väga kahtlasi tagajärgi. Sageli on ühes ja samas õiguslikes vahekorras segatud eramajanduse ja ringjooksu huvid üldsuse ning avalikkude funktsioonide huvidega. Selle järele vaadates, kas seada esiplaanile vahekorra üht või teist külge, võidakse tervet vahekorda konstrueerida eraõiguslisena ehk avalikõiguslisena. Sellest on välja kutsutud vajadus paljudes tüüpilistes juhtumistes eriseadustega üldkohtute või administratiivkohtute alluvust kindlaks määrata.“

Ts. kp. s. §§ 1—2 väljendatud põhimõtteid kokku võttes ning nende tühikuid Senati poolt juhitud endiste Vene kohtute kindlale praktikale (vaata selle praktika suhtes Nolckeni kommentaar lhk. 1—12), ning juhtumistel, mida see praktika puudutanud ei ole, teaduse andmetele vastavalt täiendades, võidakse administratiiv- ning üldkohtute alluvuse normeerimiseks käesoleva uurimistöö aine piirides üles seada järgmised teesid:

I. Ts. kp. s. § 1 juures oleva märkuse 1 järele ei allu üldkohtutele väielused, mis tekivad administratiiv-organide nõuetest, millel on vastuvaidlemata iseloom. Niisugustena tunnistatakse kohustamise-vahekorrad (Verpflichtungsverhältnisse), mis põhjenevad avalikõiguslisel alusel. Avalikõigusliste vahekordade juures on vahekorra pooled (subjektid) üks teise üle- ja alla seatud. Senati seletuste järele astuvad neis vahekordis riigi valitsemisorganid üles, kui riigivõimu esitajad neis piirides, mis neile seaduses ette näidatud riiklike ja kogukondlike asjade üle valitsemiseks, riigi tarbete rahuldamise otstarbega; nende nõuded põhjenevad riigi, kui poliitilise ühingu, suhete peale selle ühingu liikmete, kui oma alamatega, kes kohustatud on oma eraõiguste teostamist painutama riigi ja kogukonna huvide alla.

Siit järgneb — üldise reeglina — et kui kellegi eraõiguslised huvid on rikutud administratiivvõimu agentide läbi nende avalikõigusliste ülesannete teostamise juures, siis niisugusel isikul ei ole luba kohtuasutuse poole pöörata nõudmisega oma rikutud eraõiguse jaluleseadmise üle (vaata Nolcken l. c. lhk. 7). Arvamine nagu ei võetaks huvitatud isikult administratiivkohtule kaebamise võimalust võimuesitaja teatava tegevuse peale ära, oma rikutud õiguste jalule seadmist otsida nõudmise teel, on silmanähtavalt ekslik, sest see käib mainitud § 1. märkuse 1. korraldusele risti vastu. Vahe mõlemate tähendatud kohtukordade vahel on põhimõtteline, ning asja alluvus administratiiv- või üldkohtuasutustele käib alluvuse kohta asja tõu järele (подсудность по роду дела, Sen. ots. 1909 nr. 89, 1900 nr. 103; Nolcken l. c. lhk. 521 — joone all — 2), mis kõrvaldab nende kordade äravahetamise võimaluse huvitatud isikute omavolil (vaata ka Õigus, 1922. nr. 5, lhk. 157, väljavõte Riigikohtu otsusest 1922 nr. 53).

Ülaltoodule vastavalt ei allu üldkohtutele suurem osa kõigist Maaseaduse esialgse täideviimise juures tekkida võivatest tüliasjadest, sest selle seaduse teostamisel tegutseb Põllutööministeerium kui riigivõimu esitaja riigi alamate suhtes, mitte aga kui riigi varandusliste õiguste kandja.

Niivõrd kui Põllutööministeeriumi tegevus selle seaduse teostamisel maa võõrandamises seisab, ei allu kohtule juba Vene Senati seletuste järele: vaidlused võõrandatud varanduste hindamise üle, võõrandustasu maksmise ja tasumäära kohta üldse (1913 a. nr. 10, 1895 nr. 49, 1888 nr. 51), eriti aga toimetused võõrandustasu lõppsumma ja protsentide (1913 nr. 10), riiklikeks ja kogukondlikeks otstarbeks tarvis oleva pindala suuruse kindlaksmääramise (1873 nr. 24), tasumaksude kohta (1877 nr. 188) j. n. e.

Peale selle ei allu üldkohtutele ka Põllutööministeeriumi korraldustest tekki-
vad tüliasjad võõrandatud maade välja-
jagamise kohta, kuna ka neis talitustes
ei esine Põllutööministeerium mitte kui
riigi varandusliste õiguste kandja, vaid
kui riigivõimu esitaja.

Kuid avalikõiguslise iseloomuga vahe-
korrad võivad kohtuasutuste arutuse alla
tulla, kui riik mingisuguse oma eraõigus-
lise nõude, näit., kahjutasu pärast, säärase
vahekorra peale põhjendab, ning kostja
vastavat kohustust eitab.

Kohtu tegeluses ettetulnud juhuste
allpool järgnev analüüs saab kahte sää-
rast asja puudutama.

Ka alluvad kohtutele üldisel alusel
vaelused, mis tekivad Põllutööministeer-
iumi ja asunikkude vahel, peale maa
esialgse väljajaotamise lõpetamist, maa
tarvitamise tõttu nende vahel tekkinud
õiguslisest vahekorrast, kuna neis asjades
riik esineb juba kui maa kasutamisele
andja ja asunik, kui selle kasutaja. —

Tähendatud liiki asjade arv suureneb
kohtuasutustes päev-päevalt.

II. Üldkohtutele alluvad Ts. kp. s. § 1
põhjal kõik tüliasjad eraõiguse üle. Era-
õiguslikeks tunnistatakse kohustamisvahe-
kord (das Verpflichtungsverhältnis), kui
tema mõlemad pooled (subjektid) esine-
vad kogukonna üheõigusliste liikmetena.
Niisugusena aga esineb riik igakord, kui
tema nõue põhjeneb eraõiguslise tiitli
peal (nagu näiteks leping ja õiguspara-
tud teod). Senati õpetuse järele on era-
õigused need õigused, mis kuuluvad isi-
kule kui perekonna liikmele ehk varan-
duse peremehele.

Selle teesi kohaldamisala on Maasea-
duse teostamisest tekkivate vahekordade
suhtes väga piiratud sellega, et, nagu
meie seda nägime ülalpool, valitsuse or-
gaanid selle seaduse teostamise juures
riigivõimu esitajatena üles astuvad.

Siiski jääb temale peale eelpool mai-
nitud juhtumiste, kui valitsus on selle

seaduse teostamiseks lepingulisesse vahe-
korda astunud, õige lai tarvitamise pind-
ala, mida moodustavad kõik need õigus-
lised vahekorrad, mis prejuditsiaalküsi-
musteks nimetatakse.

Maaseaduse jõusse astumise momendil
käis muidugi õigusline ja majandusline
elu oma harilikku rada, s. o. kõikide voo-
lavate vahekordade hulgas leidus ka nii-
suguseid, mis olid kas vaieldavad, või
olgugi vaidlemata, kuid seaduse vormi-
liste nõuete seisukohast lõpule viimata.
Maaseaduse määruste seas, mis need tin-
gimused kindlaks määravad, millest
oleneb teatava konkreetse vara riigista-
mine, on tingimused, mis säärase vahe-
kordade esialgset lahendamist nõuavad,
nagu näiteks, kui mõisa inventaari üle-
võtmise juures ühe teatava looma suhtes,
mis mõisa karja hulgas, 8-da isiku poolt
väidatakse, et see loom ei kuulu inven-
taari omanikule, vaid on mõisa karjale li-
gendatud ajutiseks ülevalpidamiseks ühel
või teisel põhjal, ehk kui leidub, et talu-
koht, mis krepostiraamatute järele niisu-
guse isiku nime peale kinnistatud, kes
rütüli mõisa omanik ei ole, on pärimise
teel üle läinud rütülimõisa omaniku kätte,
kuid veel tema nime peale kreposteer-
mata, ehk, vastupidi, kui teatav maatik-
sus, mis kreposti-raamatute järele niisu-
gusele isikule kuulub, kelle maad riigis-
tamise alla käivad, tegelikult on igamise
tõttu omandatud isiku poolt, kelle käest
ta võõrandamisele ei kuulu j. n. e.

On selge, et säärastel prejuditsiaalkü-
simustel aluseks olevad vahekorrad puht
eraõiguslised on. Nad põhjenevad era-
õigusliste tiitlite peal ning nende subjek-
tid on eraisikud, kui kogukonna üheõigus-
lised liikmed. Avalikõigusline nõue riigi
poolt võib tekkida ainult siis, kui vaieldav
eraõigusline vahekord ses mõttes ära otsus-
tatakse, mis tarvis on, et vahekorra ob-
jektiks olev vara võiks võõrandamise alla
kuuluda. Riik selle vaieldava vahekorra
subjektiks ei ole, ta on ainult huvitatud

selle vahekorra lahendamisest teatavas mõttes.

Tähendatud väide ei ole sugugi mitte vastolus selle asjaoluga, et nõudmised säärased vahekorra lahendamise üle tulevad kohtuasutustes riigi vastu tõsta, kuna praktiliselt vaja on, et otsus riigi suhtes maksev oleks. Protsessi õigus ei nõua, et parteid igakord ise vaieldava vahekorra subjektideks oleksid, ehk see küll harilikult nii on. Parteidena protsessis võivad esineda ka niisugused isikud, kes teatava vahekorra kindlaks määramises ainult huvitatud on, ilma et mõlemad ka selle vahekorra subjektideks oleksid. Dr. Richard Schmidt omas juba tsiteeritud Lehrbuch'is des deutschen Zivilprozessrechts, Leipzig, Dunker u. Humblot 1910. a., kirjutab lhk. 312 peal järgmist: „Für die regelmässigen Fälle trifft die einfache Gestaltung zu . . . dass Parteien die Personen sind, die ihrer Behauptung nach für das streitige Privatrecht aktiv und passiv legitimiert sind . . . Notwendig ist diese Gestaltung jedoch nicht. Keineswegs immer hängt das privatrechtliche Verpflichtungsverhältnis und das prozessuale Parteienverhältnis so eng zusammen. Das geltende Recht stellt vielmehr den Zivilprozess in vielen Fällen auch solchen Personen zur Verfügung, die nicht ihr Rechtsverhältnis oder nicht ein ihrem Gegner gegenüber bestehendes Rechtsverhältnis zur gerichtlichen Prüfung und Entscheidung gebracht wissen wollen, sondern die ein fremdes Recht, an welchem sie interessiert sind, oder ihr Recht gegenüber einem anderen, als dem Verpflichteten zum Gegenstand des Streites erheben. Zum Beispiel kann der Vollstreckungsgläubiger, der eine Geldforderung seines Schuldners an dessen Drittschuldner gepfändet hat, unmittelbar Klage auf Feststellung dieser Forderung an den Drittschuldner erheben.“ Peale veel teist näituste loendamist jätkab autor: „Parteien sind vielmehr alle, für und gegen welche die Wirkungen eines

Urteils oder einer Vollstreckung wegen eines beliebigen Anspruchs erbeten werden. Voraussetzung dafür aber, dass für eine Person oder gegen sie Rechtsschutz verlangt wird, ist lediglich, dass sie an dem streitigen Rechtsverhältnis interessiert sind. Parteien sind demnach die angeblichen Interessenten des Urteils- oder Vollstreckungsschutzes, derjenige, von welchem, und derjenige, welchem gegenüber der Rechtsschutz im Zivilprozesse verlangt wird. Das Interesse an der Aburteilung eines Rechtsverhältnisses kann mit der angeblichen Aktiv- oder Passivlegitimation zusammentreffen. Es kann aber auch in anderen, vom Gesetz anerkannten Tatsachen beruhen. Will eine Person für sich und gegen ihren Gegner Urteil erlangen, so muss sie eine solche interessenbegründende Tatsache beweisen“.

Niiviisi ei või kahtlust olla, et Maaseaduse teostamisel tekkivad prejuditsiaalküsimused Ts. kp. s. § 1 jõul üldkohtutele alluvad. Et nad mingisugusele erikohtule alluksid, oleks vaja olnud sellekohast eriseadust, mida aga olemas ei ole. Veel vähem võib juttu olla sellest, et Põllutöoministeerium ise neid vaielusi õigustatud oleks lahendada. Prejuditsiaalküsimuste lahendamise korra suhtes valitseb printsiip, et nemad otsustatakse ära selle asutuse poolt, mis õigustatud on peaküsimust otsustama, kuid ainult tingimisel, kui küsimus oma tõu järele sellele asutusele allub, ehk jälle kui prejuditsiaalküsimuse kompetent-asutuse poolt äraotsustamiseks õigusline võimalus on ära kadunud, nagu näit., kriminaal-asjade alal süüküsimuse otsustamise võimalus süüaluse surma tõttu. Valitsemis-organide kompetents eraõigusliste vaieluste lahendamiseks ei tule küsimuse alla, kuna see vastolus oleks võimude lahutamise põhimõttega. Peale selle tähendaks Maaseadusega ühendatud prejuditsiaalküsimuste lahendamise Põllutöoministeeriumi kätte andmine — huvitatud asutuse teatava kalduvusega administratiiv

— vaimustuse poole kohtumõistjaks teha.

Kõnes oleva küsimuse on ka Riigikohus otsustanud ses mõttes, et prejuditsiaalküsimused alluvad üldkohtutele (Õiguse, 1923 nr. 6, lhk. 163).

III. Suuremaid raskusi sünnitab Ts. kp. s. § 2 tõlgitsemine. Eelpool oli juba tähendatud, et kuigi § 1. märkus 1. annab vaieluste lahendamise, mis administratiivvõimu organide poolt avalikõigusliste ülesannete teostamisest tekivad, sellesama võimu organide kätte, millised organid hiljemini iseäraliste administratiivkohtute loomise läbi täiendati, siiski lubab ometi § 2 eraisikutele, kelle õigused administratiivvõimu agentide korraldusega rikutud on, pöörata kohtu poole nõudmisega õiguse jaluleseadmise üle.

Õigusteoreetiline põhimõte, mille järele iga antud õiguse süsteem, orgaanilise tervikuna, mõeldakse ilma vastoluta olevat, ei luba ka neis teesides vastolu näha. See on aga võimalik ainult, kui vaadelda iga peale neist reeglitest kui erandi peale teisest reeglist, missugune viimane siis mõeldakse üldreeglina. — Nii ta muidugi oli ka kohtuseaduse kokkuseadajate silmis, kes tahtsid vist kohtutele üldreeglina alluvaks teha kõiki vaielusi eraõiguse üle, ühes arvatud ka need, mis võivad tekkida administratiivvõimu organide poolt oma avalikõigusliste ülesannete täitmisel, nagu järeldada võib sellest et need reeglid moodustavad Ts. kp. s. § 1. ja 2. teksti, kuna erandina sellest reeglist nad eeldasid jätta administratiivvõimu organide kätte ainult vaieluste lahendamist, mis § 1. juures olevas märkuses 1. ära tähendatud, s. o. vaielused, mis tekivad niisugustest administratiiv-asutuste ehk ametnikkude nõuetest, millele seadus omistab vastuvaidlemata iseloomu, mis ei luba vastuväiteid võiste korras. Sõnade all „millele seadus omistab“ („коммъ законъ присвоилъ“) mõisteti vist ainult neid, mille kohta see öeldud on seaduses expressis verbis.

Nii tõlgitseb neid seaduse paragrahve nähtavasti ka prof. Tjutrumoff omas selle kohta 1924. a. Õiguse neljandamas nr. ilmunud märkuses „asjade alluvus, mis tekivad vaidluste puhul Maaseaduse tarvitamise üle.“

Kuid Senati poolt juhitud Vene endised kohtud on vist veidi teist teed käinud, olles nähtavasti selle asjaolu surve all, et seadustes mitte iga kord ei leidu tähendust selle kohta, kas teatavale riigi nõudele omistatakse vastuvaidlemata iseloom, ka siis mitte, kui nõude sisu järele see nii peaks olema. Selle tõttu on endiste kohtute praktika, meie arusaamise järele, seisukohale asunud, et Ts. kp. s. § 2. vormuleerib ühe ainsa erandi § 1. märkuses 1. väljendatud üldreeglit, missuguse erandi järele nõudmisega kohtu poole pööramist lubatakse siis, kui eraõiguse rikkumine on sündinud niisuguse administratiiv-asutuse ehk ametniku korralduse läbi, mis on tehtud temale teatava avalikõiguslike ülesannete teostamiseks kätte usaldatud võimupiirkonnast üleastumisega, ehk jälle käib selle seaduse otsekohese ja selge ettekirjutuse vastu (vaata Nolekeni Ts. kp. s. kommentaar lhk. 9). Kohtute ülesanne viimaste liikide kordadel on eraõiguste kaitsmine nende rikkumise vastu administratiivorganide poolt mitte nende vahetõttude piires, mis luuakse riigi ning eraisikute vahel riiklike avalikõiguslike huvide teostamise kaudu, vaid õigemini seisab siin kohtuasutuste ülesanne — nagu üldse tsiviilõiguse alal — eraõiguste kaitsmises nende rikkumise vastu väljaspool avalikõiguslike vahetõttude piiri, sest eraõiguste rikkumine mõeldakse siin sündinuks olenemata olulisest sidemest teatava riiklike avalikõiguslike vahetõttudega, ning selle viimasega seotult ainult välisel, mehaanilisel viisil, niivõrd, et ta õiguste rikkumiseks ainult tõuke andis.

Mõlematel juhtumistel, niihästi kui administratiivvõimu organide korraldus on tehtud võimupiirkonnast üleastumisega,

samuti ka kui korraldus käib seaduse otsekohese ja selge mõtte vastu, peab kõnesolevat korraldust tühiseks loetama. Kui nüüd aga säärase korraldusega veel kellegi eraõigust rikutakse, siis on loomulik, et temale lubatakse selle korralduse tühistamist nõuda asutuse poolt, mille kätte eraõiguste kaitse üldse usaldatud on. Säärsed asutused on üldkohtud.

Võimupiirkonnast üleastumise mõiste ei nõua vist selgitust. Mis aga seaduse otsekohese ja selge mõiste rikkumise (явное нарушение прямого смысла закона) kohta käib, siis on see seesama mõiste, mis moodustab Ts. kp. s. § 795. p. 1. järele teise kohtu astme otsuste kassatsiooni põhjuse, ja kui niisugune on kohtutegelastel vist küllalt tuttav. Tuleb ainult meeles pidada, et eraõiguse normid määravad võimalikult täpselt kindlaks õiguste ja kohuste jaotust eraõiguste vahekordade juures ja et sellele vastavalt ka kohtu asutused on seadusalused nii ütelda „par excellence“, kuna, nagu eelpool juba öeldud oli, avalik-õiguslikud normid tihti niihästi oma hüpoteeside kui ka dispositsioonide suhtes ebapiirsad on ning selle tõttu neid tarvitavale valitsemisorganile diskretsiooniline võim kuulub. Ebapiirsate normide otsekohese mõtte rikkumisest võib muidugi jutt olla ainult äärmiselt harvadel juhtumistel. Sellepärast on ka praktiliselt Ts. kp. s. § 2. tarvitamispindala väga piiratud.

Tuleb ainult veel tähelepanu pöörata selle peale, et ka § 2. mainitud rikutud õiguste jaluleseadmise all peab, nagu igal pool, kus õiguse jaluleseadmisest räägitakse, mõistatama õiguse jaluleseadmise nõudmise võimalust niihästi selle sõna otsekoheses mõttes, kui ka kahjutasu nõudmise võimalust neil kordadel, kui endise seisukorra jalule seadmine kättesaamata.

8. Kohtute tegelus avalikõiguslike vahekorra peal põhjenevates nõudeasjades; Põllutöoministerium, kui kostja; tema -- nõudjana.

Alljärgnevas olgu analüseeritud mõned tegelikus elus ettetulnud vaieldavad vahekorrad, mis kuni kohtuni jõudnud.

Põllutöoministerium on üks kohtuasutuste sagedam klient. Kui siin arutusele võetakse ainult asju, milles tema nõuete suhtes eitavale seisukohale asutakse, siis seda just sellepärast, et need juhtumused erandi moodustavad vastupidisest normaal-seisukorrast. Sest huvi pakuvad õiguste adlisele analüüsile, nagu arstiteaduseski, kõige enam normist väljaminevad juhtumused. Asjaolude kombinatsioonid, mis tüpoloogilisele seaduse hüpoteesile vastavad, samasugust huvi pakkuda ei või, kuna nende otsustamine raskusi ei sünnita. Raskused hakkavad seal, kus konkreetne arutuse all olev asjaolude kombinatsioon seaduses eltenähtud tüpoloogilisele kombinatsioonile täpselt ei vasta.

Sellepärast minnakse siin vaikides mööda nendest eraisikute poolt Põllutöoministeriumi vastu tõstetud nõudmistest, mis eelkäivas § väljendatud esimese teesi järele tunnistatakse üldkohtutele mitte alluvaks (Ts. kp. s. § 1. märkus 1.).

Siin olgu ruumi antud ainult 2 juhtumise kirjeldusele, milles Ministerium nõudmistega esines tasusaamise üle selle kahju eest, mida riik olla saanud kostjate süü läbi, kes oma avalik-õiguslisi kohustusi ei olla täitnud.

Esimeses asjas süüdistati kostjat, kellenä aktsiaselts esines, et ta tõrkunud mitmesuguste ettekäanete all tema käes rendil oleva rüütlimõisa viinavabrikut üle andmast, 1921. a. kevadest alates, millal mõis üle võeti, kuni 26. juulini 1922. a., mille tagajärjel riik viinavabriku kasutamisest saadud kasust ilma jäi. Nõudmine jäeti rahuldamata sellel kaalutlemisel: 1) et eraõiguse järele kohuste täitmatajätmine sünnitab vastutuse kahju eest, mis oodatava kasu mitte kättesaamises seisab ainult tingimisel, kui kohustuse täitmise tähtaeg oli juba kätte jõudnud, ehk, kui kohustus tähtajata on, sellest

momendist alates, kui selle täitmata jätmine halvausuliseks muutus, missuguseid tingimusi toodud juhtumisel ei ole, ja 2) et vahekord, mille peal nõudmine põhjeneb, avalik-õigusline on, mille tõttu ministeerium õigustatud oli oma nõuet sunniviisil teostama, kuna eraõiguse järele vastutus kahju eest ära langeb, kui kahju-saaja teda kõrvaldada oleks võinud, tarvitades nõuetavat hoolsust.

Teise asja aluseks oli asjaolu, et mõisa omanik, vaheajal Maaseaduse jõusse astumisest kuni mõisa ülevõtmiseni, oli võõrandanud mõned härrastemajas olnud sisseseadade osad, millel toredusajade iseloom, nimelt nikerdatud söögitoa seinaparapeedi ning võõrastetubade juures olnud pesemise-, vannitamise- ja kloseti riistade fayence-osad. Arutades ka selle asja aluseks olevat avalik-õiguslist vahekorda, jättis kohus nõudmise rahuldamata, leides, et võõrandatud asjad oleks võinud mõisa päraltolemisteks tunnistada Maaseaduse § 1. mõttes ainult siis, kui nad määratud oleksid olnud maja jäädavate majandusliste tarvete rahuldamiseks, kuna tegelikult nad sisse seatud olid ainult majaperemehe isiklikkude ja mõõdaminevate tarviduste jaoks (B. E. S. § 557, 562).

9. *Prejuditsiaal-küsimused on seotud maa võõrandamisega; ekspropriatsiooni mõiste; kas esineb riik endise omaniku õigusejärglasena? successio singularis'i mõiste mitmekesisus; ekspropriatsiooni juures tekiv vahekord; õigusliste vahekordade elemendid: subjektid ja objekt; mõnede singular — successioni juhustel läheb esimese järgu objekt üle ainult seaduses kindlaksmääratud määral, nagu müügi juures; sellepärast ei ole takistust rääkida juris successio'nist ka võõrandamise juures; missugused endise omaniku õigused ja kohustused lähevad siis üle võõrandamisel? juhtivad printsiibid; nende kombinatsioon maksva Balti eraõiguse järele omadusõiguse ülemineku juures kinnisvara peal; krepostisüs-*

teemi põhimõtted; hea usu mõiste; kuidas need vahekorrad normeeritakse Maaseaduses? võõrandamisele kuuluvad maaliigid; rüütlimõisa mõiste; maatükid, mis rüütlimõisa omaniku päralt on; päraltolemise mõiste kahekordsus; mõte, milles see sõna Maaseaduses tarvitatud; võõrandatava maa peal lasuvate õiguste ja kohustuste ülemineku normeerimine; Maaseaduse § 8. teises pooles sisaldava määruse, mille järele täheks tunnistatakse „kõik seaduse määrused, kohustused ja lepingud, mis takistavad maa riigistamist, tarvitamist ehk jagamist“ õige mõte; see, mida ta tähendada ei või; see, mis ta tähendab.

Üle minnes 10. oktoobri 1919 a. Maaseaduse teostamisel tekkivate prejuditsiaalküsimuste jälgimisele, mis kohtulikku lahendamist nõuavad, tuleb meil kõigepealt peatada ekspropriatsiooni õiguslise instituudi mõiste kindlakstegemise juures, sest need tüliasjad tekivad just maa võõrandamisest.

Prof. Erdmann, oma süsteemi 2. köites, lhk. 185, kirjutab: „es ist im gemeinen Recht in hohem Grade bestritten, an welcher Stelle im System das Dogma von der Expropriation unterzubringen ist. Bald wird dasselbe im Obligationenrecht als Zwangskauf, bald in der Lehre vom Eigentumserwerb erörtert. Die Codification bespricht dasselbe bloss in der Lehre vom Eigentumsverlust. Und in der Tat muss, angesichts der Tatsache, dass die Expropriation hier überhaupt keinen einheitlichen Rechtsact darstellt, sondern jedesmal nach den Normen des in casu expropriierten... Gesetzes behandelt werden muss, und dass nur in dem Verlust des Eigentums für den Expropriierten die einzige gemeinschaftliche Norm dieser leges speciales zu suchen ist, diese Classification als für das Provinzialrecht nicht anzutreffend angesehen werden.“

B. E. S. sisaldab ekspropriatsiooni kohta ühe ainsa § punkti, nimelt § 868 p. 6,

osas, mis omanduse õiguse lõppemise kohta käib.

Samuti leidub ainult üks paragrahv Vene uue tsiviil-seadustiku projektis, mis raigutatud 3. raamatu (asiõigus) teise osa (раздѣлъ — omandusõigus) 2. peatükki (omandusõiguse kitsendused üldiseks kasuks), mille § 777 lausub: „недвижимое имущество и безъ согласія собственника можетъ быть отчуждено, временно занято или же обременено сервитутомъ, когда это необходимо для государственной или общественной пользы, но не иначе, какъ за справедливое вознаграждение и притомъ въ указанномъ въ законѣ порядкѣ“. Seadusandlistes motiivides selle § juurde öeldakse: „въ виду того, что ограниченія права собственности на пользу общую находятся въ тѣсной связи съ публичнымъ правомъ, проектъ даетъ однѣ лишь общія указанія въ данной области, предоставляя разработку частныхъ отдѣльнымъ узаконеніямъ.“

Code civil peatükis „de la propriété“, § 545 käseb: „nul ne peut être contraint de céder sa propriété, si ce n'est pour cause d'utilité publique, et moyennant une juste et préalable indemnité.“

B. G. B. ei sisalda ekspropriatsiooni suhtes mingisuguseid määrusi. —

Nagu siit näha, ei anna eraõiguse kodeksid ekspropriatsiooni mõistet ammuntavat definitsiooni. Silmas pidades ekspropriatsiooni avalik-õiguslikku otstarvet ja tema kokkupuutumispunkte eraõigusega, võiks seda instituuti vast järgmiselt defineerida: sunduslik, õigustatud isiku tahtmise vastu, varanduse täsuline, täielik ehk osaline riigi kätte ülevõtmine eriseaduse põhjal üldiseid huvisid teeniva otstarbe teostamiseks ühes selle otstarbe teostamist takistavate õiguste mahakustutamise eriseaduses kindlaksmääratud määdul.

Põllutööministeeriumi juristid omis kohuasjus esitatavates paberites seletavad, nagu ei oleks riik võõrandatud varanduste

suhtes mitte endise omaniku õigusjärglane ja tähendatud argument on kahjuks ka juba mõnesse kohtuotsusesse üle läinud.

Õiguse ülemineku (правопреемство, Rechtsnachfolge, successio juris) üldmõiste on teoreetiline üldistus. Positiivsetes õiguse süsteemides normeeritakse õiguse üleminekut üksikute institutide juures eraldi ja mitmekesiselt.

Sellepärast ei ole selle sõna tarvitamise viis mitte kindel ning tuleb kõige pealt ka selle sõna mõiste kohta kokku leppida ja juba siis vaadelda missugused sellest mõistest tuletatud järeldused vastuvõetavad, missugused vastuvõetmata on.

Seejuures käsitatakse järgmises ainult üksikute õigusliste vahekorade üleminekut (successio juris singularis).

Üksiku vahekorra täieliku ekspropriatsiooni juures (jätame osalise arutamise lihtsustamiseks kõrvale) läheb varandus ühe subjekti käest teise subjekti kätte.

Peatume sellepärast kõigepealt seejuures tekkiva vahekorra juures.

Õiguslise vahekorra all mõistetakse kahe isiku vahel tekkivat suhet, mille jõul neile tekivad vastastikkused kohustused ja nõuded (Anspruch, притязание) asjade ehk teiste materiaalsete või immateriaalsete väärtuste kohta. Tähendab säärase suhte elementidena esinevad muu seas suhte subjektid ja suhte objekt, missugused elemendid meid siin ainult huvitavadki.

Meie nägime juba, et õiguslise suhte objektiks on esimeses joones muutmatult inimeste ülespidamine, mis koolipäraselt klassifitseeritakse aforismi järele: facere, non facere, pati. Kuid see on ainult suhte esialgne objekt. Inimeste ülespidamine eeldab õiguslistes vahekorades omakord objekti, mida moodustab ülespidamise materiaalne või immateriaalne ese, missugusena esinevad asjad, majanduslised väärtused ja inimeste teod. See suhete objekti kahekordsus vastab õiguse kahele peasi-

hile, mis seisavad vabaduse ja huvide piiristamises (разграничение).

Tähendatud mõttes objektide omandamise suhtes õiguse subjektide poolt tehakse vahe esialgsete (originäärsete) ja tuletatud (derivatiivsete) omandamisviiside vahel; viimased on need mis üle lähevad ühe subjekti käest teise kätte, esimesed need, mis tuletamata. Esimesed on mõeldavad õieti ainult asjade ja seejuures veel niisuguste asjade kohta, mis õiguse tekkimise momendil mitte ühegi teise isiku õiguse objektiks ei ole.

Hariliku kõnekeele järele võiks oma kõige üldisemas mõttes sõna õiguseüleminek derivatiivse omandusõiguse suhtes asjade peale tähendada iga teise järgu objekti üleminekut ühelt subjektilt teise kätte, olenemata ülemineva õiguse konkreetsest ulatusest. Säärases mõttes aga ei tarvita õigusteadus seda sõna. Ta tarvitab sõna ainult piiratud mõttes, tähendades temaga: 1) õiguslise vahekorra mõlemate objektide üleminekut ühelt subjektilt teisele täies ulatuses ja muutmatult ja 2) õiguslise vahekorra teise järgu objekti üleminekut ühes esialgse objektiga, kuid teatava, asjaoludest oleneva, ning seaduses kindlaksmääratud sisuga.

Esimeses mõttes võiks sõna tarvitada õieti ainult nõudeõiguste (иправъ требованія) ülemineku kohta, sest ainult niisugused õigused lähevad üle täies ulatuses ja muutmatult.

Viimases mõttes tarvitab sõna endine Vene Senat, rääkides õiguse üleminekust „частное правопреемство“ ka omandusõiguse ülemineku juures ostu-müügi lepingute ja teiste toimingute põhjal, mis täielikku ja muutmata õiguste ja kohuste üleminekut ei soeta (vaata näiteks Gordoní Ts. kp. s. väljaanne art. 895 § 1)

Kui sõna tarvitada tema esimeses tehnilises mõttes, siis muidugi ei ole maa võõrandamise juures riik endise omaniku õigusejärglane, kui aga teda tarvitada viimases mõttes, siis on õiguse ülevõtmine

olemas, nagu kõikide derivatiivsete õiguste üleminekute juures üldse. Ei ole teda olemas ainult nende derivatiivsete omandamise viiside juures, mis kriminaal-seaduste poolt ette nähtud.

Ütelda, nagu ei oleks riik võõrandatud maa endise omaniku õigusevõtja, on õige ainult selle sõna tähendatud esimeses mõttes. Kuid selle sõna niisugune tarvitamine kõnesoleva vahekorra suhtes ei selgita midagi, kuna omandusõiguse üleminek asjade peale, mis juba teise subjekti omanduseks olid, juhtub üldse ikka õiguse ülemineku sõna teises mõttes, s. o. õiguseeelkäija õigused ja kohustused lähevad üle tema järelkäija peale ainult seaduses kindlaksmääratud piiratud määdul.

Ütelda, et võõrandamise juures riik ei esine ise omaniku õiguse järglasena, kutsub ainult vale ettekujutuse välja, nagu ei seisaks riik mingisuguses õiguslikes suhtes endise omaniku vahekorraga ülemineva varanduse kohta, kui ülemineva varandusega seotud teise järgu õiguse objekt, kuna tegelikult õigusline side olemas on ning subjektiivse õiguse leidmise ülesanne just selles seisabki, et jälgida selle sisu ja ulatust.

Kui meie nüüd selle aine juure pöörame, siis tuleb esialgu silmas pidada, et üks põhjapanev printsiip, mis edasiantava iseloomuga õiguseobjektide ringjooksu üle valitseb, on Rooma õiguses vormuleeritud sõnadega: nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse habet (I. I.D 17, 54). See printsiip moodustab ka mõne meie seaduse allika (§§ 1595, 1606, 3476).

Sellel reeglil on õigusliste vahekorrad teise järgu objektide suhtes mõõdapääsmatult kohustav iseloom, kuna ta loodusselgude vahekorrad abstraktne väljend on.

See isik, kellel, näiteks, ainult 4 puuda jahu olemas on, ei või sellest 5 puuda edasi anda, ei saa temalt neid ka ära võtta.

Kuid õigusliste vahekorrad esimese järgu objektide kohta, mida inimeste ülespidamise suhtelised reeglid moodustavad,

on see printsiip tuntavalt läbi murtud teise õigusliste objektide ringjooksu normeeriva printsiibi läbi, mis sihitud majanduslise stabiilsuse kindlustamiseks ning seisab omandatud õiguste kõikumatuses.

Moodsate õigusesüsteemide asjakohased normid väljenduvad nende mõlemate printsiipide mitmesuguste kombinatsioonidena.

Vaatame, kuidas nad väljenduvad meie maksva eraõiguse määrustes, mis omandusõigusesse puutuvad kinnisvarade kohta.

Alused, millele meie juures maksev kreposti-süsteem rajatud, on sõnastatud meie eraseaduse asi-õiguslikes osas. Need alused on: 1) omandus- ehk teiste asiõiguste kreposti-raamatutesse sissekandmise sunduslikkus, kui need õigused liikumata varandusesse puutuvad (B. E. S. §§ 809—813, 944, 959, 1262—1264, 1310, 1328, 1503, 1523, 1569, 3002, 3004 j. t.) ja 2) avalik usk (fides publica), mis kreposti-raamatute sissekanetele omistatakse ja mis selles seisab, et igatühele, kes hea usu õigusi omandab, põhjenedes sissekannete peale kreposti-raamatutes, kindlustatakse nende õiguste kõikumatus, selle peale vaatamata, kas need sissekirjutused oluliselt õiged on, ehk ei ole; viimasel korral vastutab kahju- saaja ees süüdi olev kreposti-jaoskonna ametnik (§§ 3011, 3016).

Siit on näha, et printsiip „nemo plus juris“ . . . on ohvriks toodud teisele hilisemale printsiibile ainult tingimisi, niivõrd kui asi heas usus talitava isiku kohta käib, kes varanduse omandab, lootes kreposti-raamatute korrapärasuse peale.

B. E. S. § 3016 ütleb nimelt, et kreposteeritava toiminguga sisemisi vigu kreposteerimine ei kõrvalda ning mis oma olemuse järele maksvuseta, ei omanda kreposteerimise kaudu mingisugust jõudu.

§ 2922 järele on maksvuseta muu seas ka need toimingud, mis on sihitud selle peale, et seadusest kõrvale kalduda.

Sisemised vead, mida kreposteerimine ei kõrvalda ehk seadusest kõrvale kaldumise siht on just see, mida õigusteadline

teooria halvaks usuks nimetab. Balti eraõigus ei määra hea ja halva usu mõistet kuskil üldisel viisil kindlaks. Teadus mõistab hea usu all niisuguse subjektiivse õiguse tarvitamist, mis kokkukõlas on nende sihtidega, mida subjektiivsele õigusele üles seab objektiivne õigusekord (правопорядокъ — Rechtsordnung); subjektiivse õiguse tarvitamine teiste, objektiivsele õiguskorrale võõraste, ehk sedaanam temale vastaste sihtide kättesaamise otstarbega on halvausuline. Säärane õiguse tarvitamine õõnistab õigusekorra alused ning sünnitab kogukondlise pahe, mis õigusteaduses „le parasitisme juridique“ nimetati.

Sellele vastavalt on ka Vene Senat seletanud (vaata Bukowsky B. E. S. väljaanne § 2922 juures lit. d), et ei või pahausuliseks tunnistada isiku talitamisviisi, kes kinnisvara omandab, teades, et kolmandale isikule kuuluvad kreposteerimata õigused sama varanduse kohta, vaid selleks on vaja, et kontrahentide siht oleks seadusvastane.

Siit selgub, et hea ja halva usu mõiste kohaldamine eeldab objektiivse ja subjektiivse õiguse sihi vahel lahkumiseku võimaluse olemasolu. Niisugune võimalus on aga olemas ainult seal, kus subjektiivne õigus põhjeneb eraõigusliste toimingute peal, mille sisu ja tarvitamise ulatus inimeste isikliku vabaduse piirkonnale kuulub, sest halva usuline õiguse tarvitamine on seaduse vormiliste nõuetega kokkukõlasse viidud. Täitsa ükskõikne ja seega kohaldamata on see mõiste niisuguse õiguse teostamise seaduspärasuse hindamise suhtes, mis seaduses eneses konkreetset kindlaks on määratud, nagu see ekspropriatsiooni juures ikka juhtub, kuna viimane põhjeneda võib ainult spetsiaal seaduse peale. Siin võiks rääkida ainult seaduse valesti tõlgitsemisest, s. o. teda õiguse vastases mõttes tarvitamisest.

Üle minnes küsimuse jälgimisele, kuidas meie 10. oktoobri 1919. a. Maaseadus ülal-

puudutatuid vahakordi normeerinud, peatame kõigepealt määruste juures, mis võõrandamisele kuuluvaid maaliike kindlaks määravad, puudutades seejuures ainult neid määrusi, mis eraisikute kohta käivad, kuna ainult nende üle kohtulikud vaielused tekkinud on.

Tähendatud määrused peaksid esimesse peatükki koondatud olema, mis pealkirja kannab „võõrandatav maa ja inventaar.“

Selle peatüki § 1. ja tema juures oleva märkuse 1. p. 2. järele kuuluvad võõrandamise alla kõik mõisad ja maad, mis B. E. S. § 597. tähendatud, peale maatükide (Landstellen, § 597 p. 5), kui need rüütlimõisa omanikkude päralt ei ole.

Teatava maaüksuse rüütlimõisa omaduse kindlakstegemine ei sünnita raskusi. Rüütlimõisa mõiste annab B. E. S. § 599, mille järele rüütlimõisateks tunnistatakse niisugused mõisad, mis kohalikkudesse Landroll'idesse ning krepostiraamatutesse kantud „Güter; Landgüter, adelige Güter“ nimetuse all.

Kohtuministri esitises Vabariigi Valitsusele 21. maist 1921 a., mis viimase poolt samal päeval heaks kiidetud, seletati, et „rüütlimõisad olid määratud aadeli soo jõukuse, mõju ja hiilguse alalhoidmiseks, selleks otstarbeks oli ka nende mõisate maa-ala minimum seaduse järele kindlaks määratud, ja sellel põhjusel oli ka kontroll nende mõisate tükeldamise asjus mõisnikuseisuse enese kätte antud — Kadastri jaoskonnale — Liivimaal ja Maamaksu komisjonile (Landessteuerkommission) Eestimaal. Nende asutuste luba oli tarvis ette panna kreposti-jaoskonnale tükelduste ingrosseerimise juures. Kui tegelikult siiski ühe või teise rüütlimõisa küljest osad ära lahutati ja võõrandati ning kreposti jaoskonnas ingrosseeriti ilma et nõutavat luba ette oleks pandud, siis teatasid sellest ülemaltähendatud asutused rüütelnakkogule, kes võis vaielust tõsta ja kohtulikult ingrosseerimise tühistamist nõuda, missugust õigust aga tege-

likult ei tarvitatud. Seni aga, kui vaielust tõstetud ei olnud, tuli mõisa osade lahutamist ning võõrandamist sündinud asjades pidada ühes kõige sellest olenevate õigusliste tagajärgedega. Teisest küljest, alla minimumi tükeldatud rüütlimõisa mahakustutamiseks rüütlimõisade nimekirjast oli tarvis sellekohane ettepanek teha rüütelnakkogule (Ritterschafts-Ausschuss). Rüütelnakkogu otsus mahakustutamise kohta anti kinnitusele kohalikele kubernerile ja saadeti pärast seda kreposti jaoskonda mahakustutusmärkuse tegemiseks krepostiraamatutesse. Kuni seda ei olnud tehtud, tuli mõisa südant endiselt rüütlimõisaks lugeda, kusjuures muidugi need osad, mis ära olid võõrandatud ja krepostiraamatute järele südամõisast ära lahutatud rüütlimõisa alla enam ei kuulunud. Seda silmas pidades ja arvesse võttes, et peale rüütelnakkogu tegevuse lõpetamist pole eelpool tähendatud mahakustutamise õigust ühelegi teisele orgaanile antud ning et Maaseaduse järele kõik need maatükid, mis rüütlimõisa nime kannavad, võõrandamise alla tulevad, jõudis Kohtuminister otsusele, et ka kõik need rüütlimõisade südamed, mis Landrolledest ei ole mahakustutatud, võetakse võõrandamisele, kuigi nad olid tükeldatud alla seaduslikku minimumi.“

Selle seletuse vastu ei saa õigusteoreetilisest seisukohast midagi vastu rääkida, kuna rüütelnakkogu ise oma eelpool tähendatud ajaloolise õiguse peale vaatas kui diskretsioonilise õiguse ning seaduse nõude peale rüütlimõisade alamääralise suuruse kohta kui suhtelise, mitte aga absoluutse tingimuse peale.

Nende andmete tõttu ongi kohtud enesele mitte alluvaks tunnistanud mitmed nõudmised mõisate riigistamisele mittekuuluvateks tunnistamise üle, mis tõsteti sel alusel, et need mõisad, ehk nad Landrolles küll rüütlimõisadena üles tähendatud on, siiski oleksid võinud Landrollest

maha kustutatud saada, kuna nende suurus B. E. S. § 601. ja 602. nõuetele ei vasta.

Kahtlust võib vast äratada küsimus, mis seadus mõistab Landstelle'de kohta käiva võõrandamisele kuulumise tunnuse all — selle rüütlimõisa omaniku päraltolemine.

Kuna rüütlimõisa mõiste selge on, on kahtluse põhjuseks ainult Landstelle rüütlimõisaomaniku päraltolemise mõiste.

Kahtlust ei kõrvaldata tähendusega selle peale, et B. E. S. § 812. järele kinnisvara omanikuks tunnistatakse ainult see, kes niisugusena krepostiraamatusse kantud.

§ 812. määrusest lahusvõetult ei või öieti aru saada, kuna tema sisu lahutamata seotud §§ 707, 869, 2640, 855, 3004 märk. 2., 813, 8004, 3014, 3015, 3030.

Nende järele on omandusõigus oma sisu poolest täielik valitsemisvõim asja üle (dominium, vollständige Herrschaftsbefugnis).

Tema omandamise registreerimine krepostiraamatutes on tarvilik selle võimu teostamise võimaluse kättesaamiseks kolmandate isikute suhtes.

Õigus on maksev ka ilma kreposteerimata, kui ta põhjeneb looduslike sündmuste, nagu pärimise ja igamise, või seaduse sõna peal, nagu ekspropriatsiooni juures.

Suuremat osa etendab õiguse kinnistamise vajadus niisuguste omandamise viiside suhtes, mis põhjenevad vabatahtlikkude toimingute peale, säärasel juhusel kuulub õiguseomandajale enne selle kinnistamist ainult isiklik nõue õiguseandja vastu, mis kinnistamise peale sihitud, kuna viimasele võimalus jääb tema nime peal seisvat varandust käsustada kolmandate isikute kasuks, kelle heas usus omandatud õigused, kui nad kinnistatud, maksivad on.

Need on järeldused, mis meie maksev õigus eelpool tähendatud võistlevatest printsiipidest: „nemo plus juris...“ ja omandatud õiguste kõikumatusest teinud.

Juriidiline keel ei ole oskussõna loonud, mis lühidalt sellele isikule kuuluva õiguste kompleksi ära tähendaks, kelle omandus valdamises (Eigentumsbesitz) kinnisvara seisab, mis kreposteerimata tiitli peal põhjeneb. Selle asjaolu sunnil nimetatakse ka säärast vahetorda kõige sagedamini omanduseks, kuna omandusõigus, mis krepostiraamatutes registreeritud, eraldatakse temast sõnade juurdelisamise läbi, mis viimase kvalifitseeritud omanduse iseloomustavad, nagu: „dominium civile“ dominium naturale asemel, „Buch-eigentum“, „полное право собственности“ (B. E. S. § 809).

Kahtlus, mille Maaseaduses ülesseatud, Landstelled võõrandamisele kuulumise tunnus tekitab, seisab seega küsimuses missuguses mõttes sõnad: nende rüütlimõisa omaniku päraltolemise kohta tarvitatud on, kas vahetorda olemusele vastavas mõttes, mille järele tema all varanduse teatava isiku võimkonnale kuulumist tuleks mõista, või vormilises mõttes, mis siis varanduse kuulumise üle krepostiraamatus leiduvaid andmeid tähendaks.

Oletame, et Maaseaduses eneses selle küsimuse lahendamiseks käepidet ei leidu ja vaatame, mis mõttes uuisugusel juhusel seda küsimust tuleks lahendada.

Ülaltoodud kaalutlemistest selgus juba, et ei juris successio, ega ka hea või halva usu mõisted meil seejuures abiks ei või olla. Viimane on kohaldatav ainult vabatahtlikkude toimingute peale põhjendavate vormaliselt vastuvaidlemata subjektiiivsete õiguste õiguspärasuse hindamise juures sellest seisukohast, kus nende tarvitamise siht on kokkukõlas objektiivse õiguskorra sihtidega. Võõrandamise juures ei asu riik lepingu sõlmimisele üheõiguslise eraisikuga, lootes selle toingu läbi omandatud õiguse kõikumatuse peale selles, et need õigused tema kontrahendile kuuluvad krepostiraamatute järele. Võõrandamise juures astub riik võimukandjana välja, kes omandab teatava varanduse

sellepärast, et see varandus temale tarvilik on üldiste huvide teostamiseks, ära tähendades seaduses, missugused need varadused nimelt on. Avalikõigusliste otstarvete teostamisel peab riik muidugi silmas vahekordade olemust, mitte aga nede juhuslist tööoludega lahkumisevat näitlist ilmet. Juris successio mõiste teiselt poolt on kõikuv ning võib selle tõttu asja seisu peale ainul tumestavalt mõjuda. Selle mõiste jälgimise juures tarvitatud mõtetest on käesoleva küsimuse valgustamiseks soodsad ainult need, mis õiguste ringjooksu normeerivate põhimõtete kohta käisid.

Meie tulime tookord äreldusele, et maksva õiguse põhipandev printsiip, „nemo plus juris...“ on modifitseeritud hilisema omandatud õiguste kõikumatuse printsiibi läbi ainult niiviisi, et heas usus talitava isiku poolt vaba kokkuleppe teel omandatud õigused, mis krepostiraamatute andmete vastavad, maksuma jäävad, ehk küll hiljemini kindlaks tehtakse, et krepostiraamatute sisu ei vastanud tööoludele.

Kui meie nüüd nägime, et selle põhipaneva printsiibi, „nemo plus juris...“ ülesastumise põhjus riigi, kui varanduse võõrandaja suhtes mõjuv ei ole, siis ei luba süstemaatilise tõlgitsemise meetodid tõlgitseda seaduseandja Maaseaduses avaldatud tahtmist ses mõttes, et ta tahtnud oleks võõrandada kõiki neid Landstelle'sid, mis rüütlimõisa omanikkude päralt on krepostiraamatute järele, selle peale vaatamata, kas nad tõesti tähendatud raamatutes ülesantud isiku valitsemisvõimuse seisava, või ei seisa, sest niisugust süsteemi põhimõtete vastolus olevat tahtmist ei tohi eeldada, kuna ta oleks expressis verbis avaldatud pidanud saama.

Kõige selle tõttu peab otsusele tulema, et Maaseaduses eneses vastupidiste näpunäidete tegelikul puudusel arutusel olevat küsimust tuleks lahendada ses mõttes, et selle seaduse järele teatava Landstelle riigistamisele kuulumine oleneb mitte vastu-

vaidlematult krepostiraamatutes sisalduvatest andmetest, vaid vaieluse korral selle kinnisvara kohta käivate õigusliste vahekordade olemusest, sest ainult säärane selle küsimuse lahendamine annab vastoluta teiste õigusesüsteemi osadega tagajärje.

Kuid Maaseadus ise, meie poolt tehtud oletuste vastu, annab kahtlemata ja kindla näpunäite, et küsimust tuleb lahendada just tähendatud mõttes. Meie mõtleme § 4. sisalduva määruse peale, mis lausub, et võõrandatava maa osade kohta tehtud kreposteerimata müügilepingud tunnistatakse maksvuseta, kui nad on tehtud peale 12. juulit 1917. a. ilma seadusliku kreposteerimise loata. Siit a contrario järgneb, et müügi lepingud, mis tehtud enne 12. juulit 1917., on maksvad, selle peale vaatamata, et nad kreposteeritud ei ole.

Kui see aga nii on, siis peab maksvateks tunnistama ka kõik teised õiguslised toimingud, mis õigusomandajale õiguse annavad § 3014. ettenähtud isikliku nõudmise peale õigusevõõrandaja vastu, ja seda enam need ümberkreposteerimise nõude tiitlid, mis looduslike juriidiliste faktide peale põhjenevad, nagu pärimine, igamine j. t., millest eelpool jutt oli, ning mis seaduse järele ka ilma kreposteerimata omanduse õiguse loovad. Neid juriidilisi toiminguid ja fakte peab maksvateks tunnistama sel põhjusel, et nende maksvusetaks tunnistamine tähendaks vastolusse sattuda nüüd juba mitte õiguspriinsipidega, vaid sama Maaseaduse tsiteeritud määrusega, kuna tema poolt käsitatud ostu-müügi lepingu ja teiste süsteemis ettenähtud omandusõiguse omandamise peale sihitud toimingute vahel § 3014 vaatekohast vahet ei ole, looduslike juriidiliste faktide mõju esimestega võrreldes isegi eelistatud näib olevat, sest nende tõttu omandatakse mitte isiklike nõude õigus, vaid asiõigusline omadusõigus. Et nende toimingute liikide ja ju-

riidiliste faktide kohta Maaseaduses iga-sugune otsekohene nimetus puudub, ei räägi meie argumentatsiooni vastu, sest ka kreposteerimata ostu-müügi lepingute kohta, mis enne 12. juulit 1917. a. tehtud, puudub otsekohene nimetus, ning järeldus nende suhtes on saavutatud kaudsel teel, esinedes järeldusena a contrario.

Üldse on seaduse teises peatükis niisugust riigi peale üleminevat kohustuste kindlaksmääramise viisi tarvitatud, mis tühistatavate kohustuste loetlemises seisab, kuna maksvaks jäävaid nimetatakse ainult siis, kui nad tühistatavatega oluliselt seotud ning sellepärast tühistamisest erandid moodustavad nagu: reaalkohustused seisusliste asutuste, kirikute ja eraaisikute heaks kaotatakse, maksuma jäävad riigi ja omavalitsuse asutuste heaks reaalkohustused; asjalised servituudid jäävad jõusse nii palju, kui nad maa tarvitamist ja jagamist ei takista.

Kokkuvõetult järgneb ülaltoodust, et vajelusküsimuse in concreto arutamise juures, kas teatav maüksus, millel rüütlimõisa omadust ei ole, kuulub võõrandamise alla, või ei kuulu, tuleb igakord arvesse võtta mitte ainult kreposti-raamatutes registreeritud andmeid, mis selle omaniku kohta käivad, vaid ka kõiki teisi selle varanduse kohta käivaid kreposteerimata õiguslisi vahakordi, mis seaduse järele krepostiraamatute andmete peale muutvalt mõjuda võivad.

Kõik need kaalutlemised teevad mõõdapääsmatuks järelduse, et Maaseadus ise, tehes teatavate maaliikide võõrandamisele kuulumist olenevaks niisugustest tunnustest, mis selle endise omaniku sama varandusesse puutuvate isikliste õigusliste vahakordade kohta käivad, käsitab maa riigistamise talitust, kui õiguse ülevõtmist, loobudes ülevõetava maa peale vaatamast ainult kui majanduslise huvi objekti peale (õigusliste vahakordade teise järgu objekt) ja võttes teda arvesse ka kui isiklikku talitamisvabaduse objekti (õigusliste vahe-

kordade esimese järgu objekt), s. o. tunnistab seega riigi endise omaniku õigusejärglaseks selle sõna eelpool kindlakstehitud viimases mõttes. —

See järeldus leiab kinnitust Maaseaduse teises peatükis, mis pealkirja kannab: „võõrandatava varandusega ühendatud õigused ja kohustused“ ning eset käsitab, mille arutusele meil nüüd tuleb pöörata.

Meie nägime, et esimese peatüki aineks oli võõrandamisele kuuluvate maa liikide kindlakstegemine. Järgneva peatüki aineks peaks seega olema nende maa üksuste peal, mis esimese peatüki järele võõrandamisele kuuluvad, lasuvate õiguste ja kohustuste saatuse normeerimine. Selles mõttes ongi selle peatüki esimene § redigeeritud. See paragrahv kõlab järgmiselt: „kõik võõrandatava varandusega ühendatud õigused ja eesõigused lähevad senistelt omanikkudelt üle Eesti Vabariigile, kohustused aga allpool, §§ 4—9, tähendatud määral“. Säärasest materjali jaotusest aga läheb järgmine selle peatüki, meie poolt juba arutatud, paragrahv (seaduse § 4) kõrvale, mis käsitab tingimusi, millest oleneb Landstelleda riigistamisele kuulumine. See plaanist kõrvaleminek näib aga ainus olevat, nagu meie allpool näha saame.

§§ 5—8 käsivad:

1. kõik rendilepingud ning metsa ja ja maa põue varanduste kasutamise lepingud kaotavad maksvuse (§ 5);

2. asjalised servituudid (B. E. S. § 1103) nii palju kui nad maa tarvitamist ja jagamist ei takista, jäävad jõusse, isiklikud (§§ 1199—1250) tunnistatakse lõppenuteks (§ 6);

3. reaalkohustused (§§ 1297—1321) riigi ja omavalitsuse asutuste heaks jäävad maksuma, seisusliste asutuste, kirikute ja eraaisikute heaks kaotatakse (§ 7);

4. müügi ja jagamise keelud, tagasiostu õigus (§ 1613 j. j.) ja sugukonna fi-

deikomissõigused (§ 2535 j. j.) kaotatakse (§ 8, esimene pool);

ja 5. kõik seaduse määrused, kohustused ja lepingud, mis takistavad maa riigistamist, tarvitamist ehk jagamist, tunnistatakse tühjaks (§ 8, viimane pool).

Viimase paragrahvi teksti oleme meie poolitanud sellepärast, et tema esimene pool oma sisu poolest ei erine eelkäivatest, kuna viimase poole sisu iseäraldusi pakub.

Määrused, mis selle teksti numbrite all 1—4 (seaduse § 5—8 esimene pool) näidatud, on kõik konkreetsed ja käsitavad niisuguseid subjektiivseid võõrandatava maa kohta käivaid kohustusi, mis endise omaniku omandusõigust selle maa peale ei kõrvalda, vaid ainult kitsendavad ja sellepärast takistusena küsimuse alla ei tule maa tema käest võõrandamise alla käivaks tunnistamisel. Tähendab, niivõrd, kui maa võõrandamine üldse sellest oleneb, kes tema omanik oli, nagu Landstelledes suhtes, neil määrustel tähtsust ei ole, nad käivad mitte absoluutsete, vaid ainult suhteliste riigistamiseks takistuste kohta, s. o. niisuguste, mis mitte riigistamise enese, vaid ainult riigistamise läbi kättesaadavate eesmärkide teostamist takistada võiksid.

Määrus, mida § 8 teine pool sisaldab, on abstraktselt redigeeritud, ta ei käi mitte, nagu § 5—8 esimese poole määrused konkreetsete õiguse instituutide kohta, vaid lausub üldse, et tühjaks tunnistatakse kõik seaduse määrused, kohustused ja lepingud, mis takistavad võõrandatava maa riigistamist, tarvitamist ehk jagamist.

Oma üldistava väljendamise viisi pärast, nõuab selle määruse mõtte selgitamist, et tema üldistamise piire kindlaks määrata.

Seame kõige esiteks küsimuse üles, kas seda määrust võib ka maa võõrandamisele kuulumise eelduste kohta käivaks lugeda?

Vastame, ei kahtlemata mitte.

Rääkimata sellest, et tähendatud lause millel mainitud tähenduse juures määratu suur tähtsus oleks, ei võiks niisugusel korral muidugi mitte paigutatud saada reeglite lõppu, mis normeerivad võõrandamist mitte kõrvaldavate kohuste saatust (§ 5—8 es. pool), kus ta moodustab viimase määruse lisanduse; on ju selge, et tema mõju surve all kõik Maaseadus oleks teisiti pidanud redigeeritama, kuna teist peatükki üldse enam vaja ei oleks olnud. Seaduse mõtte — eraisikute käes olevate maade kohta — oleks siis olnud, et võõrandatakse riigi omanduseks kõik mõisad ja maad, mis B. E. S. § 597 tähendatud, välja arvatud maatükid (Landstellen § 597 p. 5), kui nad krepostiraamatutes rüütlimõisa omaniku nime peale kreposteeritud ei ole ehk, olgugi, et need krepostiraamatutes on rüütlimõisa omaniku nime peale kreposteeritud, kui nad aga tõepoolest viimase poolt enne 12. juulit 1917 a. kreposteerimata lepingu põhlal edasi müüdud niisugusele isikule, kes rüütlimõisa omanik ei ole; kõik seaduse määrused, kohustused ja muud, peale ülaltähendatud, lepingud, mis takistavad nende maade riigistamist, tarvitamist ehk jagamist, tunnistatakse tühjaks.

Niisuguse arutuse all olevale määrusele mõtte andmine oleks aga kõigi tõlgitsemise printsiipidele vastane järgmistel põhjustel:

Kordame, et süstemaatiline tõlgitsemine läheb sellest põhimõttest välja, et kõik õiguse normid on enese vahel kokkukõlastatud ja vastoluta. Iga uus seadus ei muuda mitte ainult ära endist seadust sama aine suhtes, vaid peab ühtlasi ka astuma õiguse süsteemisse tema orgaanilise osana ja nendega kaasa töötama õiguse süsteemi üldotstarvete teostamiseks, Seda sihti peab silmas muidugi ka seaduseandja. Kuid kahtlemata on ka see asjaolu, et seaduseandja ei suuda ette näha kõiki uue seaduse kokkupuutumispunkte endiste seadustega, ning kõiki seejuures võima-

likke arusaamatusi ja kokkupõrkeid. Nende kõrvaldamine, õiguse põhimõttele vastavalt, on tähtis seaduse kohaldajate ja tõlgitsejate ülesanne.

Maaseaduse § 8. teisele poolele niisuguse mõtte andmine, nagu käiks ta ka maa võõrandamisele kuulumise eelduste kohta, looks kõige esiteks vastolu selle ja Maaseaduse enese § 4. vahel. Viimane tunnistab tühjaks kreposteerimata lepingud, mis võõrandatava maa kohta tehtud ilma seadusliku loata peale 12. juulit 1917. a., millest a contrario järgneb, et enne seda tähtaega tehtud ja kreposteerimata jäänud ostu-müügi lepingud maksvust ei kaota. Kui nüüd aga § 8. teise poole põhjal kõik lepingud tühjaks tunnistatakse, mis riigistamist arvustuse all olevas mõttes takistavad, siis tähendab ka enne 12. juulit 1917. a. tehtud ja kreposteerimata ostu-müügi lepingud.

Ei või ütelda, et vastolu kõrvaldatakse, kui § 4. erandi moodustaks § 8. teise poole määrusest. Niisugust erandit § 4. ei moodusta. Ta ei ütle mitte, et enne 12. juulit 1917. a. tehtud ja kreposteerimata ostu-müügi lepingud maksvaks peaksid jääma. Ei ole koguni mitte võimata, et ühe seaduse § läbi üks osa lepingutest ja teise sama seaduse § läbi teine osa sama lepingute liigist tühistatakse. Vastolu ei seisa mitte selles, et § 4. ei saaks kokku kõlastada § 8. teise poolega, kui viimasele eelpool tähendatud mõtte omistada, vaid selles, et niisuguse mõtte juures § 4. olemasolemine üldse ülearuseks muutub, pealegi ka kõik teised §-d, temast alates kuni 8. esimese pooleni.

Kuid § 8. teise poole tähendatud mõttes tõlgitsemine ei sünnita vastolu mitte ainult Maaseaduse enese mainitud teise määrusega, vaid ka, nagu eelpool juba seletatud oli, maksva eraõiguse põhimõtetega. Tõlgitsemine, mis säärased vastolud püsima jätab, on vastuvõtmata.

Peale selle oleks see eriseadusest tekiva kahtluse laiemas mõttes tõlgitsemine, mis omakord lubamata.

Kui nüüd aga § 8. teise poole määruse tõlgitsemine arutuse alla võetud mõttes tuleb tagasi lükata, missugune on siis tema õige mõte?

Meie arvamisel avaneb ta, kui arvesse võtta mitte ainult kohta, kuhu ta paigutatud Maaseaduse määruste vahel, vaid ka selle ülemmõtet (Oberbegriff), mille alla ühiselt seatud need kolm ühes lauses kõrvuti asetatud õeldist: „seaduse määrused, kohustused [ja lepingud“, mille kohta määrus korraldab, et need tühjaks tunnistatakse.

Mis koha kohta käib, siis pöörasime juba tähelepanu selle peale, et ta moodustab selle ülesloetluse lõpu ja isegi tema viimse punkti lisanduse, mis § 5. alates kuni 8-ni tehtud ning maa võõrandamise alla kuulumise õigusliste eeldustesse ei puutu, vaid niisuguste juriidiliste faktide kohta käib, mis võõrandatud maa sellele otstarbele pühendamist, millega teda võõrandati, takistada võiksid, teiste sõnadega, mis esinevad mitte absoluutsete, vaid suhteliste võõrandamise takistustena, mitte omanduse õiguse omandamise, vaid temaga seotud volituste tarvitamise takistustena, mis puutuvad maasse, mitte kui õiguse teise järgu, ehk majanduslise huvi objekti, vaid kui õiguse esimese järgu ehk talitamisvabaduse objekti. Selle tõttu tuleb arvata, et ka § 8. teine pool käib selle sama aine kohta.

Kui arutuse all olev määrus oleks maa võõrandamise absoluutsete eelduste kohta käinud 10. oktoobri 1919. a. seaduse mõttes, siis oleks ta § 4. kõrvale ehk isegi, kui meie nägime, tema asemele oleks pidanud paigutatama.

§ 8. esimene pool korraldab, et müügi ja jagamise keelud, tagasiostu õigus ja sugukonna fideikomiss-õigused kaotatakse. Ei ole vaja ütelda, et ei müügikeeld, ei tagasiostu õigus, ega ka fideikomiss-õigus ei kõrvalda riiklist ekspropriatsiooni, vaid vastupidi, ekspropriatsioon kõrvaldab neid. Need seaduse instituudid, kui nad võõ-

randatava maa kohta käivad, on lihtsalt Maaseadusega kokkukõlastamata, ning § 8. esimese osa otstarbe on nende maksvuse seaduse formaalselt konstateerimine.

Seesama eesmärk on aga ka arutuse all oleva § 8. teisel poolel, nagu see ka tema tarvitatud sõnadest järeleb.

Nimelt tühistatakse tema poolt esimesel joonel seaduse määrused, mis võõrandatava maa riigistamist takistavad. Nii on selle tühistamiseseaduse ese seaduse selge sõna järele objektiivne õigus, seaduse määrused ise, mitte nende põhjal omandatud subjektiivne õigus. On selge, et säärane käsk ei või sihitud olla kõikide nende objektiivse õiguse instituutide ärakaotamise peale, mille peal põhjenevad subjektiivsed õigused võiksid teatava maaüksuse riigistamise võimalust kõrvaldada selle tõttu, et nende järele rüütlimõisa omaniku omandusõigus mingisuguse Landstelle peale peaks üleläänuks loetama teise isiku kätte, kes rüütlimõisa omanik ei ole ning millised instituudid niiviisi võiksid kaudseks takistuseks olla tähendatud Landstelle riigistamiseks. Niisuguseid tagajärgi võivad anda kõik objektiivse õiguse instituudid, mille põhjal omandusõiguse omandamine sündida võib. Mõistetakse kõnesoleva määrusega vist ainult niisuguseid seaduse määrusi, mille dispositioon ehk käsk ise oma otsekohe sise poolest, mitte aga oma võimalikkude kaudsete tagajärgede tõttu võiks Maaseaduse teostamist takistada. Kui see aga nii on, siis tuleb arvata, et ka need teised juriidilised faktid, kohustused ja lepingud, mis seaduse määrustele arutusel olevas lauses kõrvuti seatud, ka tähendatud samale üldmõistele alla seatud on.

Toodud kaalutlemised viivad veendumusele, et ka § 8. teine osa, niisamuti kui §§ 5., 6., 7., ja 8. esimene osa, käsitab maa riigistamise suhtelisi takistusi.

Selle järelduse kindlustab kaalutlemine, et § 8. teise poole määruses tarvitatud sõnade järele tunnistatakse tühjaks seaduse

määrused, kohustused ja lepingud „mis takistavad võõrandatava maa riigistamist, tarvitamist ehk jagamist“. Võõrandamise üldise õiguslike mõiste vaatekohast ei saa omanduse õiguse kuulumist ühele või teisele eraisikule kvalifitseerida takistusena võõrandamisel, sest see mõiste seisab just eraisikute omandusõiguse kõrvaldamises üldiste huvide teostamiseks. Takistusena võõrandamisele võivad aga küll esineda niisugused koormatused, mis võõrandatava maa peal lasuvad, olenemata selle omaniku isikust ning sellepärast peaksid ilma nende tühistamiseta iseäralise seaduse määruse kaudu üle minema ka selle isiku peale, kelle kasuks maa võõrandatakse. Säärased koormatused võivad põhjeneda niihästi seaduse sõna, kui ka eraõiguslike tiitlite peal. Seda kaalutlemist ei kõiguta ka see asjaolu, et Maaseaduse § 1. tähendus 1. punkt 2. seab üles teatavate maa liikide võõrandamisele kuulumise tunnusena just maa ühe või teise isiku päraltolemise, sest lubamata on eeldus, et § 8. teine pool tühistaks kõik seadused, kohustused ja lepingud, mis § 1. tähenduse 1. punktis 2. tähendatud tunnuse kindlaks määravad.

10. Neli kohtutegeluses ettetulnud juhtumist, millest 2 esimest illustreerivad prejuditsiaal küsimuste alluvust kohtule, kaks viimast — kohtu alluvuse alla käivat nõudmist õiguse jalule seadmise pärast, mis rikutud administratiivasutuse poolt tehtud üle tema võimupiirkonna käiva ehk seaduse otsekohe ja selge mõtte vastu eksiva korralduse läbi.

Meil jääb järele illustreerida ülaltoodud mõne tegelikus elus ettetulnud juhusega.

I. Järvamaal asuvad 2 mõisat, millest üks, nimetame teda O, kuulus J. T'le, teine mõis, nimega A. esimese mõisa-omaniku õemehele E'le. —

1911 a. tükeldati esimene neist mõisadest, tehti soovijatega eellepingud nendele

üksikute maatükkide müümise kohta Talurahva Põllupanga kaasabil, ning müüdi selle otstarbe teostamiseks mõisa planeeritud näol 5. juunil 1912 a. lepingu järele tähendatud panga Tallinna osakonnale, kes ennast kohustas endise omaniku poolt sõlmitud müügi eellepinguid täitma.

See juures oli kokku lepitud alal hoidä O. mõisa endise omaniku perekonna kasuks kaks uuesti planeeritud kohta, ja nimelt: 1) mõisa keskkocht, 73 tiinu 1984 r. s. suur 2) Väljaotsa nr. 14 koht, mida moodustab mõisakõrts ja monopolipood ühes hoovi- ja aiamaaga, 4 tiinu 664 r. s. suur. J. T. perekond seisis koos, peale tema, tema abikaasast ja nende 4 lapsest. Et ülejäävat maad eraldada J. T. äriliste ettevõtetega seotud vastutusest, otsustati mõisa keskkocht krepoteerida endise omaniku vallalise õe A. T. nime peale. Et aga endisest O. mõisast järele jäänud keskkocht rüütlimõisa B. E. S. § 601 järele kaotas ja Landrollest maha kustutati, mispärast, kui Väljaotsa nr. 14 koht oleks selle esimese koha külge liidetud saanud, siis oleks ka Väljaotsa kohaga seotud kõrtsipidamise õigus kaduma läinud, lepitati T-de hõimlase E-ga selle kaotuse ärähoidmiseks niiviisi kokku, et kõrtsi- ja monopolpoe krunt silmakirjaks E'le kuulua, samas kihelkonnas 14 versta eemal asuva A mõisa juurde kirjutada lasti.

Kokkulepitud kohustusele vastavalt müüs Põllupank edasi oma õiguseandja poolt sõlmitud eellepingute järele; O. keskkoha tema vallalisele õele A. T. ja Väljaotsa nr. 14 koha E'le 5000 r. eest lepingu põhjal 22. detsembrist 1912.

2. jaanuaril 1913 a. andis ostja E. allkirja, millega tõendas, et ostuhind 5000 r. Väljaotsa nr. 14. koha eest ainult O. mõisa rahast maksetud on, et selle krundi A. mõisa külge liitmise otstarbe on, et O. kohale kõrtsi- ja monopolpoe pidamise õigus jääks, et see krunt jääb sellepärast O. koha omaniku valdusele, kellel igal

ajal õigus lasta ümber kirjutada seda kohta ilma tasuta.

E. suri 27. jaanuaril 1920. a. ja tema mõis võeti Maaseaduse põhjal üle 1921 a., kuna Väljaotsa nr. 14 koht endist viisi puutumata O. mõisa keskkoha omaniku valdusesse jäi, kes teda kasutas algusest peale, s. o. 1913 alates hoonete väljarentimise kaudu ja teda lõpuks ära müüs kohalikule piimaühisusele lepingu järele 29. oktoobrist 1922. a.

Viimane nõuab Põllutööministeeriumi poolt luba koha ühisuse nimele krepoteerimiseks, tugenedes, olgu see endise A. mõisa omanikult 2. jaanuaril 1913 a. väljaantud kohustusele, ehk koha kauaaegse pidamisele, müüja ja ühisuse poolt, esimese õigusevõtjana, omanduse õiguse alusel.

Käesoleva juhuse asjaolud, ehk nad küll väliselt keerulised näivad olevat, ei ärata ometi juriidilisest küljest vähematki kahtlust. Ühisuse nõue on põhjendatud kahe õiguslise aluse peale ja nimelt: a) A. mõisa omaniku E. kohustuse peale 2. jaanuarist 1913 a., mis tema poolt alla kirjutatud ning ühisuse õiguseandjale välja antud ning selle tõttu kahekülgse lepingu moodustab, mille järele A. mõisa omanik E. selle tema poolt silmakirjaks omandatud koha endisele omanikule tagasi müüb; ülaltoodud kaalutlemistel on see leping riigile kohustav üldse, kui õigusline tiitel, mis B. E. S. § 3014. ette nähtud nõude õigust alustab, ning eriti Maaseaduse § 4. põhjal, kui tagasi müügi leping, mis enne 12. juulit 1917 a. tehtud ja b) igamise fakti peale, mis 1. jaanuaril 1913 a. kuni seni ajani vähetpidamata ja takistamata kestnud. Sellest, et igamine oleks katkestatud saanud 18. okt. 1919 a. Maaseaduse sõna jõul ei või muidugi mitte juttu olla. B. E. S. § 847 p. 2 põhjal katkestatakse igamise tähtaeg kui see, kelle huvisi ta riivab, tarvitab mingil viisil temale kuuluvat omanduseõigust. A. mõisa riigistamine ei sisalda eneses oman-

dusõiguse tarvitamist Väljaotsa nr. 14 koha suhtes, sest igamise objektiks on just selle koha A. mõisa külge kuulumise vahekord, mida tabada võiks ainult A. mõisa omandusõiguse selle koha peale laiendamise läbi. See aga on just tegemata jäänud.

II. Teine prejuditsiaal-küsimuste hulka kuuluv juhus on oma faktiliste andmete poolest lihtsam.

Viljandi maakonnas asuva K. mõisa omanik suri hulk aastaid enne Maaseaduse ilmumist. Tema pärijatena jäid järele 2 poega ja 2 tütar, kes vähe enne Maaseaduse jõusse astumist notariaalse, kuid kreposteerimata jäänud jaotamislepingu tegid, mille järele muu seas üks poegadest ühe karjamõisa omale sai ühes teatava rahalise juurdemaksuga. Põllutöministeerium võttis selle karjamõisa rugile üle, ehk küll teda jaotamislepingu järele omale saanud poeg rüütlimõisa omanik ei olnud. Selle poja nõudmine Põllutöministeeriumi vastu on selle peale sihitud, et tunnistada jaotusleping riigile kohustavaks ning lepingu põhjal tema, nõudja, poolt omale saadud karjamõisa võõrandamisele mitte kuuluvaks.

Tähendatud karjamõisa ülevõtmise seaduspäratus ei ärata ülaltoodud kaalutlemiste vaatekohast kahtlust.

Jälgitud 2 juhust illustreerivad mõnda kohta tegeluses tekkinud prejuditsiaal-küsimust.

Lõpuks olgu veel kaks juhtumist ette toodud, mis Ts. kp. s. § 2. väljendatud reeglisse puutuvad, mille järele kohtule alluvad administratiiv-asutuse ehk ametniku korralduse läbi rikutud eraõiguse jalule seadmise nõudmised, kui korraldus on tehtud võimupiirkonnast üleastumisega ehk käib seaduse otsekohese ja selge mõtte vastu.

a) 21. märtsi 1919. a. seaduse põhjal Viljandi eeslinnade ühendamise asjus linnaga (R. T. nr. 10) arvati osa Viljandi mõisamaast valla piirkonnast välja ja lii-

deti Viljandi linna piirkonna külge. See juures jäeti maksvaks seaduse § 3. jõul linna piirkonda üleviidavate liikumata varanduste kohta nende praeguste omanikude ja pidajate seaduslikel teel omandatud õigused endisel alusel. Selle peale vaadatamata, et nõndaviisi tähendatud maa 10. oktoobri 1919. a. Maaseaduse väljaandmise ajal (25. oktoobril 1919. a., Riigi Teat. nr. 79/80) juba linna maa-ala oli ja selle tõttu riigistamise alla Maaseaduse järele käia ei võinud, võeti ta siiski kevadel 1920. a. toetades selle seaduse peale Põllutöministeeriumi poolt üle ja anti Viljandi linnale kasutamiseks.

Selle tõttu tõstsid Viljandi mõisa omanikud nõudmise, mis oluliselt selle peale sihitud oli, et tunnistada tähendatud maa-ala niisuguseks nende omanduseks, mis riigistamisele mitte ei kuulu.

Nõudmine võeti kohtu poolt arutusele sel kaalutlemisel, et Põllutöministeeriumi korraldusega Maaseaduse selge mõte rikutud on. See seadus on niihästi oma tähe, kui ka oma mõiste järele vastu võetud agraar- (põllumajandus-) reformi läbiviimise sihiga. Seaduse § 1. märgib selle sihi ära ja tähendab, kui maade peale, mis riigistamise alla käivad, B. E. S. § 597 ülesloetud maade peale, kuna niihästi see paragrahv, kui ka kõik kuues peatükk, millesse ta kuulub, räägivad ainult põllumajanduslisele otstarbele teenivatest maadest („о сельских имений“, von den Landgütern; Erdman, System, k. 1, § 34). Sarnaste maade liigi vastu seatakse muidugi mõista kõigepealt nimelt linna maid, mis hoopis teistele otstarbetele pühendatud. Sellepärast riivab Maaseaduse otsekohest ja selget mõtet selle seaduse laiendamine linna piirkonda kuuluvate kruntide peale.

b) Metsade Peavalitsuse eeskirja põhjal 15. juulist 1920. a. nr. 14896 sai riigile üle võetud sama aasta 1. augustil P. mõisa inventaari hulka kuuluv lokomobiil. Kuna mõis ühes inventaariga üle võeti

endise omaniku E. käest ainult 9 kuud hiljem, 1. augustil 1921. a., leides lokomobiili tema käest äravõtmise enne ja eraldi mõisa ülevõtmisest seadusevastase olevat, esines mõisa ja inventaari endine omanik E. nõudmisega tasusaamise üle selle kahju eest mis temale sünnitati lokomobiili kasutamise võimaluse kaotamise läbi 9 kuu jooksul (1. aug. 1920. a. kuul 1 maini 1921. a.).

Ka see nõudmine seisab põhimõttelikult õigel alusel.

Kõigepealt näib ülevõtmine toimetatud olevat ülevõtnud valitsemisorgaani võimupiirkonnast üleastumisega ja väljaspool seaduses ettenähtud korda, kuna seadus volitab võõrandamise teostamiseks Põllutöministeeriumi, mitte aga tema osasid, nagu Metsade Peavalitsust, ning seab üles kindla võõrandamise korra, millest käesoleval juhtumisel kinni ei peetud.

Edasi, Maaseaduse § 2. määrab kindlaks võõrandatava maa ja inventaari endiste omanikkude õiguslise vahekorra selle varanduse suhtes kuni viimase tegeliku ülevõtmiseni riigi poolt, kui volituseta võõraste asjade ajamise (negotiorum gestio, § 4423—4463).

Olgu mõdda minnes tähendatud, et mainitud vahekorra nimetatud õiguse instituudi alla painutamine on mõlemate vägistamisele sarnane, sest instituudi poolt eeldatud ja tegeliku vahekorra alused lähevad lahku.

Instituudi mõtte järele tegutseb võõraste asjade ajaja ilma sellekohase õigusega „proprio motu“ altruistilise otstarbega, tegeliku vahekorra loomule vastavalt aga tegutseb endine omanik oma huvides, lubaduse jõul, mis Maaseaduses temale antud kohustusena tema peale pandava ülesande näol, omal vastutusel alal hoida võõrandatud majapidamist kuni selle ülevõtmiseni.

Oleks müidugi pidanud kõnes olevat vahekorda, millele sarnast kaasaegsed koodeksid ei tunne, eriseaduse kaudu nor-

meerima. Tsiviilõiguses üldse määrusi ei leidu, mis teda tüpoloogiliselt rahuldaval viisil ette näeksid. Vahekord ei ole eraõigusline, ta on avalikõigusline.

Kuid selle asemel, et erinorme üles seada, tähendab Maaseadus reeglite peale, mis negotiorum gestio instituudi moodustavad.

Selle tõttu tuleb ka toodud juhtumises sisaldavat vahekorda „tant bien que mal“ tähendatud reeglitest välja minnes käsitada. See juures osutub, et nõudmise aluseks pandud korraldusega on nende reeglite otsekohene ja selge mõte rikutud.

Maksev õigus vaatab gestor'i poolt aetud asja peale kui lahutamata orgaanilise terviku peale, personifitseerides asja samuti kui kaubanduslise raamatu pidamise juures personifitseeritakse üksikuid arveid.

Seda näitab korraldus, mille järele gestor peab ühes algatud peasjaga ajama ka kõiki sellega ühenduses olevaid kõrvalisi asju (§ 4434) ning peab algatud asja lõpule viima (§ 4435).

Gestor on kohustatud tema käes olevat varandust üle andma aruande põhjal (§ 4447), s. o. tegevuse likvideerimisel.

On selge, et actavale toimingule tarvis minevate üksikute asjade äravõtmine gestori käest peremehe poolt enne terve ettevõtte ülevõtmist ei ole eelpool toodud määrustega kokkukõlas.

Ei ole ta lubatav ka sellepärast, et võõraste asjade ajamine eeldab niisugust seisukorda, mille juures peremehel ühel või teisel põhjal võimata on ise sama asja ajada, kuna tema enese asjasse segamine selle põhimõttega vastolus on.

Lõpuks, ei loeta võõra asja ajamist mitte tasuta talituseks, mis animo donandi'ga ette võetakse.

Maksva õiguse järele vastutab gestor peremehele kahju eest, mida ta viimasele sünnitanud oma süü läbi (§ 4436), kuid ka peremees vastutab gestorile kulu ja kahju eest, mida viimane ilma oma süüta kandma pidanud (§ 4449).

Siit järgneb, et lõpu-arve tegemise juures peab arvesse võetama ka seda kahju, mis gestorile tekitatud peremehe enese süü läbi.

Seda enam aga peab seda tehtama, kui kõik kasu, nagu käesoleva vahekorra juures, läheb seaduse järele gestori kätte ning tema kohustus seisab ainult varanduse ja majapidamise alal hoidmises.

Võõrandatava varanduse üksikute asjade äravõtmise lubamatus enne kõige majapidamise ülevõtmist selgub reljefse-

malt, kui see juures tekkida võivaid äärmisi võimalusi silmas pidada. Nii vist keegi ei hakka kahtlema, et peremees ei tohi gestorilt mõisas olevaid loomatoidu tagavarasid ära võtta, jättes tema hooleks karja ja terve majanduse edaspidise ülespidamise.

Neil põhjustel tuleb eelpool kirjeldatud nõudmine ehk ta küll põhjeneb avalikõiguslise vahekorra peal, üldkohtule alluvaks tunnistada Ts. kp. s. § 2. jõul.

K. Gyldenstubbe.

Riigikohtu tegelus.

Administratiiv-osakond.

Kui ilmasõja invaliid, kellele 1920. a. 18. mai seaduse järele on toetus määratud, ära sureb, kas on siis ka tema vanematel seaduses ettenähtud tingimustel õigus toetust edasi saada?

Vastus jaatav.

Töö- ja Hoolekande-ministeeriumi Hoolekande-osakond, kes aluseks võttis 1912. a. 25. juuni seaduse § 45 (прил. к. ст. 35. Уст. о воинск. пов. прод. 1912 г.), mille põhjal sõjas surma saanud sõduri perekonna liikmeist oli õigus pensiooni saada ainult surmasaanu lehel ja vaeslastel, asus üllatähendatud küsimuses eitavale seisukohale ja 1920. a. 18. mai seaduse § 5. märkust (R. T. nr. 77/78 — 1920. a.), mille põhjal „selles seaduses arvatakse perekonna liikmeiks nende lapsed ja vanemad,“ mõistab nii, et selle märkuse põhjal ei teki mitte iseseisev toetuse saamise õigus, vaid ainult lisatoetuse saamise õigus neil, kes õigustatud on 1920. a. 18. mai seaduse järele toetust saama 1912. a. 25. juuni seaduse alusel. Seda Hoolekande-osakonna seisukohta ei saa õigeaks pidada. 1920. a. 18. mai seaduse § 5. märkusel on laiem ulatus, kui

seda mõistab Hoolekande-osakond. Selle määruse redaktsioonist juba selgub, et perekonna liikmete äratähendamine selles märkuses ei sünni mitte ainult § 5., s. o. lisatoetuse määruse ulatuse kindlakstegemiseks, vaid üldse „selles seaduses arvatakse perekonna-liikmeteks naine, lapsed ja vanemad,“ mispärast seda määrust tuleb arvesse võtta ka seaduse teiste paragrahvide tarvitamisel. § 14 näituseks määrab: „kui toetusesaaja ära sureb, siis makstakse tema toita olevaile isikuile toetust edasi järgmisel määral. . .“ Seda seaduse määrust tuleb kahtlemata nii mõista, et kui ilmasõja invaliid, kellele 1920. a. 18. mai seaduse järele on toetus määratud, ära sureb, siis on õigus toetust edasi saada seaduses äratähendatud tingimustel ka tema vanematel, mitte ainult tema lehel ja vaeslastel. Täheandab, toetusesaajate äramääramine ei sünni enam 1912. a. 25. juuni seaduse, vaid 1920. a. 18. mai seaduse alusel.

Kui aga asuda Hoolekande-osakonna seisukohale, siis tuleks surnud invaliidi vanematele toetuse maksmine lõpetada, sest et selleks pole seaduslikku alust. Hoolekande-osakonna seisukohale asudes seisaksime ka järgmise vastolu ees: kui ilmasõja invaliid 1920. a. 18. mai seaduse maksmahakkamisel

elus oli ja temale selle seaduse alusel toetis määrati, saavad tema vanemad toetuse edasi pärast tema surma; oli aga invaliid selle seaduse maksmahakkamisel surnud, siis ei ole vanematel üldse õigust toetust saada (R. Adm. t. nr. 423 — 1924. a.).

Kellele tuleb kaevata Vabariigi Valitsuse poolt 9. nov. 1921. a. vastuvõetud täiendavas määruses teede korraspidamise kohta ettenähtud komisjoni tegevuse peale?

Vastus: Siseministrile.

Tähendatud määruses teede korraspidamise kohta (R. T. nr. 102 — 1921. a.) on kruusaukude võõrandamiseks ettenähtud erikomisjon, määruses äratähendatud koosseisus; erikomisjoni esimeheks on sama määruse järele arvatud Maakonna-valitsuse esindaja. Mingisuguseid erioigusi ei ole komisjoni esimehele nimetatud määrusega mitte antud. Üldise reegli järele otsustavad komisjonid küsimusi häälte-enamusega ja maakonna-valitsuse esindaja toimib sellepärast selles erikomisjonis komisjoni liikmeks esimehe harilikkude õigustega. Maakonna-valitsuse esindajaks komisjonis ei pruugi isegi olla Maakonna-valitsuse liige. Säherdustel asjaoludel ei saa seda komisjoni pidada ei Maakonna-nõukogu ega Maakonna-valitsuse algorganiks ja Maakonna-valitsuse esindaja tegevust selles komisjonis ei saa hinnata kui Maakonna-valitsuse liikme tegevust, sellepärast ei või ka Maakonna-nõukogu kodukorra järele selle komisjoni tegevus kuuluda ei Maakonna-nõukogu ega Maakonna-valitsuse kinnitusele või tühistusele. Samuti ei ole eriseadust või määrust, mille järele nimetatud komisjon oma tegevuses alluks Maakonna-valitsusele: korraldus komisjoni kokkukutsumiseks ei tee komisjoni ennast alluvaks Maakonna-valitsusele. Neil kaalutlustel tuleb tõeks võtta, et ülaltähendatud Vabariigi Valitsuse määrusega loodud komisjon asub väljaspool maakonna omavalitsuse asutuste süsteemi ja toimib eri-ülesannete täitmiseks.

Asjaolu, et kaebused kruusaukude võõrandamise asjus endiste seaduste ja korralduste maksvusel lahendati omavalitsuse-asutuste, nimelt maapäevade poolt, ei või käesoleva küsimuse lahendamisel mõõduandev olla, sest selle otsustamisel tuleb arvesse võtta praegu maksvaid seadusi omavalitsuse-asutuste tegevuse kohta. Just Vabariigi Valitsuse määrusega 9. nov. 1921. a. on Maakonna-valitsuselt ära võetud võimalus neid küsimusi lahendada, kuna nende küsimuste otsustamine on arvatud erikomisjoni ülesandeks, missugune komisjon Maakonna-nõukogu kodukorra järele ei kuulu maakonna omavalitsuse asutuste hulka. Et kruusaukude võõrandamise komisjoni ei ole Adm. K. K. § 2. nimetatud ja puudub ka vastav seadus, mille põhjal selle komisjoni otsuste peale võiks kaevata administratiiv-kohtu korras, siis peab järeldama, et selle komisjoni otsuste peale ei saa üldse kaevata administratiiv-kohtu korras. — Sellest järgneb, et selle komisjoni otsuste peale võib kaevata ainult administratiivkorras. Vastuse küsimusele, missugusele asutusele need kaebused alluvad, annab Vabariigi Põhiseaduse § 66. Nimetatud paragrahvi järele peavad kõik valitsusaktid, mis antakse valitsuse poolt, kandma riigivanema, vastava ministri ja riigisekretäri allkirja. Vabariigi Valitsuse määrus 9. nov. 1921. a. kannab riigivanema, siseministri ja riigisekretäri allkirja ja sellepärast tuleb nimetud erikomisjoni tegevuse peale kaevata siseministrile kui vastavale ministrile.

(R. Adm. t. nr. 623II 1924. a.)

Kas Rahukogu võib Maakonna-valitsuse otsuse vallasekretäri ametist tagandamise kohta Adm. K. K. § 13. põhjal esialgselt seisma panna?

Vastus eitav.

Maakonna-valitsusel kui järelevalve-asutusel on Omav. Ajut. Järelevalve Seaduse § 6., 7. ja 8. põhjal (R. T. nr. 78 — 1919. a.) täieline õigus vallasekretäri, kelle ta oli otsus-

tanud kohaliku prokuröri kaudu kriminaalsüü asjus vastutusele võtta, ametist ajutiselt tagandada ja Rahukogul ei ole mingit alust Maakonna-valitsuse otsuse täitmist esialgselt seisma panna ning sellega Maakonna-valitsuse järelevalve-tegevust halvata.

(R. Adm. t. nr. 841 I — 1924. a.)

Kas Valla-nõukogu valimiskomitee on õigustatud valimistähtede maksvuse küsimust otsustama ja maksvusetuks tunnistama neid valimistähti, mis ei vasta seaduse nõuetele, kui jaoskonna-komisjoni protokoll ei näita ühtegi tema poolt maksvusetuks tunnistatud valimistähte?

Vastus jaatav.

Valla-nõukogude Valimise Seaduse (R. T. nr. 26 — 1921. a. sead. nr. 18) § 56. põhjal on Valla-nõukogu valimiskomitee õigustatud valimistähtede maksvuse küsimust otsustama ja maksvusetuks tunnistama neid valimistähti, mis ei vasta seaduse nõuetele (§ 52). Seda valla-komitee õigust ei halva ka see asjaolu, kui jaoskonna-komisjoni sellekohane protokoll ei näita ühtegi tema poolt maksvusetuks tunnistatud valimistähte.

(R. Adm. t. nr. 945 I — 1924. a.)

Tsiviil osakond.

Abielupaari varaühisus.

Liivimaa linna seaduse järele ei ole abielupaari varaühisus mitte Rooma õiguses ettenähtud ühis- ehk kaasomandus (condominium), vaid see on kahe üksiku varanduskogu puhtväline liitumine, kus juures tegelikult jääb kumbki pool ka abielus oma eravaranduse omanikuks. Liitumise tagajärjed määrab seadus kindlaks ainult üksikute juhtumiste jaoks, nagu see on ettenähtud Balti tsiviilõiguse §§ 85., 56., 1822., 1819., 1825. ja 967. Need paragrahvid ei määra kindlaks abielupaari ühisvara mõistet kui lahutamata kaasomandust. Otse vastupidi. Kõik need määrused tähendavad selle peale, et olemas on kaks iseseisvat erivaranduse kogu, mille vastastikku seisukorda muu seas reguleerivad mainitud seaduse paragrahvid. Naise ainuvarandus tema nimele kinnitatud liikumata vara peale jääb abielu kestuse ajal alles, selle vara valitsemine aga on seaduse järele usaldatud abielumehe kätte. Mehe surmaga langeb mehe valitsemisõigus naise varanduse üle iseenesest ära ja naine võib siis oma erivarandusega toimetada heaksarvamise järele nagu iga teine täisealine ja oma õigustes kitsendamata kodanik (Riigikohtu tsiviilosakonna toimetuse nr. 235 — 1924. a.).

Lisana käesolevale numbrile on ainult üks poogen 1923. a. Riigikohtu otsuseid (lhk. 81—96).

Toimetus.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.**

Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

Toimetuse ja talituse aadress:
Tartu, Aia tän. nr. 35.

Tellimise hind: 400 mk. aast. (8 nummert)
Üksik number 50 mk.